

IRODALOM

KÖNYVEK

WALLERSTEIN, J. S. – J. M. LEWIS – S. BLAKESLEE: *The unexpected legacy of divorce. The 25 year landmark study* (A válás váratlan öröksége. A 25. évben lezajlott vizsgálat eredményei). New York: Hyperion, 2000.

Egy sok elismerést, de ugyanakkor sok vitát és indulatot is kiváltó könyvet vesz a kezébe az olvasó, ha közelebbről meg akarja ismerni *Wallerstein* több mint negyedszázadot átívelő kutatásának eredményeit. A könyv tartalmában és formájában is rendhagyó: egyedülálló követéses vizsgálat a válásnak a gyermekekre gyakorolt hatásáról, az eredményeket pedig eseteleírások segítségével követhetjük nyomon. A szerzők – *Judith Wallerstein* pszichológus, aki számos könyvet írt a válásról; *Sandra Blakeslee*, a New York Times tudományos szerkesztője; *Julia M. Lewis*, a pszichológia professzora a San Franciscó-i Állami Egyetemen – élvezetes és magával ragadó stílusban írják le tapasztalataikat.

A könyv egy 1971-ben indult kutatás eredményeit foglalja össze. *Judith Wallerstein* 1971-ben 60 családból 131 olyan gyermekkel készített interjúkat, akiknek a szülei elváltak. Az ötvenként ismétlődő vizsgálat során a huszonötödik évben 45 család és 93 gyermek szerepelt a vizsgálatban. A kutatás korábbi tapasztalatait több könyvben ismertették, ez a kötet a legutóbbi interjúk eredményeit foglalja össze. Noha a válás következményeit széleskörűen számba veszik, elsősorban mégis a pszichés hatásokra összpontosítanak.

A vizsgálat során hét olyan gyermeket választottak ki, akik leginkább megtestesítik az elvált szülők gyermekeinek közös tapasztalatait, és az ő életüket követik harmincas-negyvenes éveikig, meglehetősen részletességgel bemutatva serdülőkorukat, párkapcsolataikat, a házasság terén elért sikereiket és kudarcaikat, továbbá saját gyermekeikhez fűződő viszonyukat. Ugyanakkor 27 ép családból származó 44 felnőtt gyermekkel is – mint összehasonlítási csoporttal – készítettek interjúkat, akik ugyanabban a közösségben nőttek fel.

A kutatás egyrészt megerősítette más vizsgálatok következtetéseit, több területen azonban újdonsággal is szolgált. Ez utóbbiak közül az egyik legfontosabb, hogy míg a felnőttek élete a válást követően 2–4 éven belül visszatér a rendes kerékvágásba, addig a gyermekek esetében a válás következményei az idők során összeadódnak. Az első sokkhatás a válás folyamata során éri őket. A válás, illetve az annak következtében megváltozott életkörülmények hatása az idők során egyre jobban érződik, minden életkorban másképpen nyilvánul meg, és legerősebben a felnőttkorban jelentkezik. A válás befolyást gyakorol a gyermekek személyiségére, a párkapcsolatokkal szembeni elvárásaikra, a bizalomra való képességükre, arra, hogy képesek-e megküzdenni a változásokkal.

A váláskor a gyermekek élete is törést szenved, és azt az általános következtetést vonják le, hogy a felnőttek kapcsolatai törékenyek, sérülékenyek, és bármikor véget érhetnek, hirtelen, minden figyelmeztetés nélkül.

A válás közvetlen következményei is megterhelőek mind a gyermekek, mind a szülők számára. A gyermekek sokat vannak egyedül, elhagyatottnak érzik magukat, a

mindennapi rutintevékenységek rendje megszűnik, a háztartások kaotikusan működnek, akár évekig is. Felnőttként ezek a gyermekek visszaemlékeznek azokra a nehézségekre, amelyekkel a két szülő otthona közötti ingázás járt, arra, hogy elvesztették szüleik idejét és figyelmét, miközben a szülők saját életük újraépítésével voltak elfoglalva. Sokan közülük felnőtt felelősségvállalásra kényszerültek, gondoskodtak a testvéereikről, időnként még a szüleikről is. Sokakat újabb sokkhatásnak tett ki a szülők új párkapcsolata. Úgy érezték, senki nem törődik velük, senkinek sem fontosak az ő érzéseik és vágyaik. A legtöbben nem is értették, hogy miért váltak el a szüleik, annak ellenére, hogy a szülők számára az ok nyilvánvaló volt. Gyermekként nem értették például, hogy az alkohollizálás vagy a veszekedés milyen összefüggésben van a válással.

Széles körben elfogadott az a feltételezés, hogy ha a szülők szenvednek a házasságban, akkor a gyermekeik is, és ha a szülő kilép egy rossz házasságból, gyermekei számára is jobb életet tud biztosítani. *Wallerstein* esettanulmányai szerint azonban a konfliktusos, de éppen maradó családokban felnövő gyermekek sokkal kevésbé sérültek, jobban boldogultak az élet minden területén, mint az elvált szülők gyermekei.

Általában azt javasolják a válni készülő szülőknek, hogy konfliktusaikat lehetőleg békésen oldják meg, gondoskodjanak arról, hogy gyermekük mindkettőjükkel jó kapcsolatban legyen, és akkor minden rendben lesz. Ez az álláspont azonban a felnőttek szemszögéből közelít a kérdéshez, és teljesen figyelmen kívül hagyja a gyermekek szempontjait. A bíróságon kötött láthatási megállapodások az esetek többségében nem számolnak a gyermek életkorával és az azzal együtt változó szükségleteivel és tevékenységeivel, továbbá nincsenek tekintettel a gyermekek saját elfoglaltságaira, baráti kapcsolataira. A gyermekekre vonatkozó döntések esetén magukat az érintetteket – vagyis a gyermekeket – semmilyen módon nem vonják be a róluk szóló döntések meghozatalába. Az interjúk során sok már felnőtt gyermek emlékszik keserűen arra, hogy másodrendű állampolgárnak érezte magát, akit teljesen semmibe vesznek, és úgy érezte, hogy megfosztották a játékeitől, a barátaitól, végső soron a gyermekkorától.

Az elvált szülők gyermekei azonban mégis felnőttkorukban szenvednek a legtöbbet – *Wallerstein* szerint. Nincs belső képük arról, hogy hogyan működik a jó házasság. Bizonytalanok abban, hogy ki tudnak-e alakítani és fenn tudnak-e tartani a másik nemmel bizalmas kapcsolatot. A legnagyobb bennük a félelem akkor, amikor biztos alapon nyugvó, jó kapcsolatban – házasságban vagy élettársi kapcsolatban – élnek, mert ekkor veszíthetik a legtöbbet: a legkisebb konfliktus is páni félelemmel tölti el őket, és máris a kapcsolat végétől tartanak. Sokan közülük ezért nem is törekszenek tartós, együttélésen alapuló párkapcsolat kialakítására.

Mindezek ellenére *Wallerstein* úgy látja, hogy az elváltak gyermekei egyáltalán nem cinikusak: fontos értéknek tartják a szeretetet és a szerelmet, valamint a házasságot és a gyermekeket, bár bizalmatlanok, félnek az elköteleződéstől, és mélyen beléjük ivódott a félelem attól, hogy elhagyják őket. A legtöbb elvált szülő gyermeke – noha elfogadja a válást mint a megromlott házasságból való kilépés végső lehetőségét – nem akar a gyermekei számára hasonló gyermekkort, mint az övé volt.

A könyv végén *Wallerstein* számos javaslatot is felsorakoztat arra vonatkozóan, hogy miként lehetne segíteni az elvált szülőknek, illetve gyermekeiknek. Egyértelműen leszögezi, hogy szerinte a válás megszigorítása semmiképpen nem megoldás. Vannak olyan esetek, főként amikor fizikai, szexuális vagy verbális visszaélés történik, amikor valóban a válás a legjobb megoldás.

A megelőzésre tett javaslatok között szerepel a házasság megerősítése, elsősorban annak első éveiben, hiszen ekkor történik a legtöbb válás. Sőt, már az iskolában el kellene kezdeni a következő generáció felkészítését a házasságra, külön erre a célra kifejlesztett oktatási programok segítségével. Olyan szociális programokat kellene kidolgozni, amelyek lehetővé tennék a szülők számára, hogy több időt töltsenek egymással és a gyermekekkel – ilyenek lehetnének a hosszabb fizetett szabadság, a rugalmas munkaidő vagy a részmunkaidő, és a változatlan munkapozícióba való visszatérés biztosítása a gyermekgondozással töltött időt követően. Az elvált szülők felnőtt gyermekeit abban kellene segíteni, hogy megértsék, szüleik válása hogyan befolyásolta érzéseiket és félelmeiket, és hogy ezek az érzések és félelmek milyen hatást gyakoroltak későbbi házasságukra, gyermekeikhez fűződő viszonyukra, és valójában az egész életükre. A válást fontolgató szülőkben tudatosítani kellene, hogy gyermekeiknek továbbra is szüksége van rájuk, a szeretetükre és gondoskodásukra, miközben saját maguknak is meg kell küzdeniük a saját személyes problémáikkal. A válni készülő szülők többsége nem méri fel, hogy milyen terhet rónak majd rá a szülői feladatok a válást követően, ezért szükség lenne ilyenfajta képzésre vagy tanácsadásra. A bomlás szélén álló családok számára olyan szolgáltatásokat kellene biztosítani, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy a lehető legjobban meg tudják védeni a gyerekeket a válás következményeitől. Bár nem lehetünk biztosak az ilyen módon nyújtott segítség hatásában, mégis sokkal jobb, mint ha semmit nem teszünk a házasságok felbomlásának elkerülése érdekében – mondja *Wallerstein*.

A könyv azonban – az elismerés mellett – nem véletlenül váltott ki sok vitát is. A legfontosabb kritikai észrevételek a mintaválasztásra és a mintanagyságra vonatkozóan fogalmazhatók meg. A tanulmányozott csoport meglehetősen egyoldalú: a vizsgálatban szereplő családok a *Wallerstein* által a kaliforniai Main megyében alapított családgondozó központ (Judith Wallerstein Center for the Family in Transition) kliensei közül kerültek ki. *Judith Wallerstein* egy beszélgetés során kifejtette, hogy a csoportba pszichésen egészséges gyermekek kerültek be, továbbá viszonylag magasan iskolázott, középosztálybeli családokat tanulmányozott, így elsősorban a válás pszichés hatásaira tudott összpontosítani. Ő is elismeri, hogy az így kiválasztott minta nem reprezentatív, ugyanakkor azonban azt mondja, hogy ezáltal lehetősége nyílt arra, hogy az „ideális” körülmények között lezajló válásokat vizsgálja, s még ebben az esetben is igen súlyosak és hosszú távúak a következmények.

Az összehasonlításként használt csoport valójában nem igazi kontrollcsoport, ahogyan ezt a szerzők is elismerik, hiszen tagjaikat hirdetések, illetve a vizsgálatban már szereplők személyes kapcsolatai útján verbuválták. A kiválasztási szempontok között csupán a hasonló életkor, a szülők hasonló társadalmi-gazdasági helyzete, lakókönyezete és az együtt élés szerepelt. További vitatható körülmény, hogy az elváltak csoportjába nyilvánvalóan problémás házasságok kerültek, míg az összehasonlításként használt csoportban egyaránt voltak jól működő és konfliktusokkal terhelt házasságok. Így tehát nem válaszolható meg az a kérdés, hogy mi történt volna az elvált szülők gyermekeivel, ha a szüleik nem váltak volna el – ami pedig az egyik legfontosabb és legtöbbet tárgyalt kérdések közé tartozik.

A mintaválasztás módja és a kis elemszám következtében a tanulmány nem szolgálhat statisztikailag megbízható információkkal a vizsgált jelenségről, s így – kiemelve bizonyos negatív hatásokat – talán túlságosan is sötét képet fest a válásról és következményeiről. Számos kutató hangsúlyozza, hogy miközben az elvált szülők gyermekei

statisztikailag szignifikánsan rosszabbul boldogulnak az élet számos területén, mint az ép családban nevelkedett gyermekek, döntő többségük azonban ugyanolyan jól megállja a helyét az életben. Érdeemes fontolóra venni azt a tényt is, hogy az 1971 óta eltelt több mint 30 évben a válás elterjedtsége nőtt és ezzel párhuzamosan negatív társadalmi megítélése enyhült, ezért napjainkban a válás feltehetően sokkal kisebb traumát jelent.

Földházi Erzsébet

FOLYÓIRATCIKKEK

MARTIN, J. L. – WILEY, J. – OSMOND, D.: Social networks and unobserved heterogeneity in risk for AIDS (Társas hálózatok és nem megfigyelt heterogenitás az AIDS kockázatában). Population Research and Policy Review, 2003/1. 65–90.

Az AIDS szexuális érintkezés útján, társas hálózatokon keresztül terjedő betegség, ezért ésszerűnek tűnik ezeknek a hálózatoknak a felhasználása olyan információk terjesztésére, amelyek segítségével csökkenthető a fertőződés veszélye. A legkézenfekvőbb lehetőség erre a homoszexuális férfiak kapcsolathálózatának vizsgálata, hiszen őket relatíve nagyobb mértékben fenyegeti az AIDS-fertőzés, másrészt sok városi területen jól kialakult közösségi szerkezetek és magas szintű társas kapcsolatok jellemzik őket.

Erre tettek kísérletet a szerzők, amikor San Francisco legfertőzöttebb területén folytattak több hullámból álló adatfelvételt fiatal, 18–29 éves biszexuális és meleg férfiak körében. Egy véletlen minta tagjait arra kérték, hogy nevezzenek meg olyan személyeket, akik szerintük szívesen részt vennének a vizsgálatban, majd a mintába ilyen módon bevont újabb személyektől további neveket kértek.

A vizsgálat azzal a meglepő eredménnyel járt, hogy ezeknek a társas hálózatoknak a használatával viszonylag alacsony kockázatu csoport érhető el. Nyilvánvaló, hogy ebben a populációban nagymértékű nem megfigyelt heterogenitással kell számolni a kockázat mértékét illetően, és miközben ez a heterogenitás nem ragadható meg a kockázati viselkedés hagyományos modelljeivel, ugyanakkor szoros kapcsolatban áll a hálózati folyamatokkal.

Most nézzük meg, hogyan jutottak erre az eredményre. A kutatók megállapították, hogy akik további neveket adtak meg, erősebb szálakkal kapcsolódnak a homoszexuális közösséghez – nagyobb a valószínűsége, hogy melegnek definiálják önmagukat, hogy elsősorban a melegek közül kerülnek ki a barátaik stb. Az ő esetükben kevésbé valószínű, hogy HIV-pozitívak, de nem lehet biztosan tudni, hogy mi ennek az oka. Akik javasoltak másokat a kutatás lehetséges alanyainak, a társadalmi-gazdasági státus és a meleg közösségben elfoglalt hely tekintetében saját magukhoz hasonlókat nevével adták meg. Ennek következtében a minta olyan emberek irányába mozdult el, akik fokozottabban meleg-identitásúak, fokozott mértékben jutnak el hozzájuk a biztonságos szexre vonatkozó üzenetek és információk, ezért a szerzők azt feltételezték, hogy ők biztonságosabb szexuális gyakorlatot folytatnak. Talán ennél is fontosabb az, hogy ők azok, akik nincsenek ráhangolva az ilyen üzenetekre, mert szerintük nem rájuk vonatkoznak, mert esetleg olyanokról van szó, akik csak perifériálisan kapcsolódnak a meleg közösséghez.

A szerzők ugyancsak megállapították, hogy akik megjelöltek más személyeket, azoknak a baráti köre túlnyomórészt meleg férfiakból áll, továbbá ugyanez a helyzet a megjelölt személyekkel is. Elég kézenfekvőnek tűnik, hogy az a bizonyos nem megfigyelt heterogenitásra vonatkozó változó korrelál a meleg barátok számával és arányával. Ha valóban több kapcsolattal rendelkeznek a meleg közösségben mind a társas, mind a szexuális kapcsolatokat tekintve, ennek megvannak a megfelelő következményei arra nézve, hogy ezeket a hálózatokat hogyan lehet felhasználni az AIDS-prevencióban.

Az első következmény az, hogy azok a férfiak, akik esetében magas értéket vesz fel az az ismeretlen változó, amely a HIV-pozitivitás valószínűségének csökkenésével áll kapcsolatban, sok olyan embert ismernek, akik a biztonságos szexuális élettel kapcsolatos információk elterjesztése tekintetében kitüntetett helyzetben vannak.

A második következmény az, hogy ők – azon túl, hogy sok embert ismernek – sok emberrel állnak szexuális kapcsolatban, ami – ceteris paribus – növeli a kockázatukat, ezért fokozottan hasznos, hogy elérték őket.

A harmadik következménnyel akkor találkozunk, amikor korrelációt tapasztalunk a sok kapcsolat és az azokkal való sok kapcsolat között, akik már viszonylagos biztonságban vannak. A társas hivatkozási folyamatok (social referral processes) jellemzője, hogy akire hivatkoznak, annak több barátja van, mint annak, aki hivatkozott rá. Az átlagos személy barátainak több barátjuk van, mint az átlagos személynek, mivel az emberek általában arra a barátjukra hivatkoznak, akinek sok barátja van. Ha a baráti alapon szerveződött hálózat tetszőleges pontjáról indulunk, egyre népszerűbb hálózati tagokhoz jutunk. Ebben a speciális esetben a kérdezők nemcsak a barátok száma, hanem a meleg barátok száma iránt is érdeklődtek. Feltevésük az volt, hogy akik népszerűek vagy központi helyet foglalnak el egy meleg közösségben, azoknak egyfelől több meleg barátjuk van, másfelől kevésbé valószínű, hogy HIV-pozitívak lennének.

Összegezve, a kutatók egy paradoxonnal találták szemben magukat, amikor a személyes kapcsolatokat akarták felhasználni a biztonságos szexszel kapcsolatos ismeretek terjesztésére. A központi személyeknek nemcsak több társas kapcsolatuk, hanem több szexuális kapcsolatuk is van. Másrészt viszont ezek az emberek valószínűleg jóval gyakrabban találkoztak erre vonatkozó ismeretekkel, mint a hálózat kevésbé népszerű tagjai. Ebből azonban nem következik, hogy ezt a hálózatot ne lehetne ilyenfajta üzenetek terjesztésére felhasználni. Úgy tűnik, a társas hálózatok folyamatos támogatása különösen olyan csoportok esetében fontos, mint az intravénás droghasználók vagy más nehezen elérhető kockázati csoportok, és amelyek esetében a társas kapcsolathálókat alkalmazó fókuszcsoporthoz megközelítés valószínűleg hatékony lenne.

A szerzők fontosnak tartják annak hangsúlyozását, hogy miközben úgy tűnik, a nem megfigyelt heterogenitás korrelál a meleg identitással, nem azonos azzal, és valóban, ha más feltételek azonosak, igaz az, hogy minél több meleg barátja van valakinek, annál valószínűbb, hogy az illető HIV-pozitív. A hivatkozás valószínűsége nemcsak a hivatkozó és a hivatkozott kapcsolataik számától függ, hanem attól is, hogy milyen motivációk alapján történik a hivatkozás. A szerzők érvelése szerint ezeknek a tényezőknek a kombinációja az, amely egyre kevésbé reprezentatív mintákhoz vezet a kockázatot illetően.

Továbbá, miközben az eredmények azt mutatják, hogy a nem korrigált hivatkozási eljárás elmozdulhat egy olyan minta felé, amelynek esetében kisebb a beavatkozás szükségessége, ez nem jelenti azt, hogy nem lehetséges a hivatkozási folyamatot olyan irányban befolyásolni, hogy kompenzáljuk ezt a tendenciát.

És végül egy utolsó következmény. Miközben a szerzők rámutattak a nem megfigyelt heterogenitás és a meleg identifikáció közötti kapcsolatra, azt is hangsúlyozták, hogy ez nem magyarázható a meleg közösség semmilyen mérhető jellemzőjével. Bár a kutatóknak ez nehézséget okozott, úgy tűnik, a válaszadóknak sikerült ezt azonosítani.

F. E.

SASSON-LEVY, O.: *Feminism and Military Gender Practices: Israeli Women Soldiers in „Masculine Roles”* (Feminizmus és a nemek megkülönböztetése a hadseregben: Izraeli női katonák „férfias” szerepekben). *Sociological Inquiry*, 2003/3. 440–465.

A nők katonai szolgálatával kapcsolatban sokféle ellentmondással találkozunk, mégpedig az állampolgárságot átszínező nemi vonatkozások miatt. Miközben a liberális feministák helyeslik a férfiakéval azonos katonai szolgálatot mint az azonos értékű állampolgárság értelemszerű tartozékát, a radikális feministák a nők katonai szolgálatát egy hierarchikus és szexista intézménnyel való együttműködésnek tekintik.

Ez az írás „férfias” szerepekben szolgáló női katonák nemi és nemzeti identitásának szubjektív dimenzióját vizsgálja. A szerző az identitásgyakorlatok (identity practices) emeletét alkalmazza az állami intézmények és az identitás konstrukciója közötti kapcsolat elemzésére. Mélyinterjúkra alapozva a mellett érvel, hogy a férfias szerepekben szolgáló izraeli női katonák saját nemi identitásukat a harcoló katonák hegemonikus maszkulinitásához igazodva három, ehhez kapcsolódó gyakorlaton keresztül alakítják ki: a harcoló katonák külső megjelenésének és diszkurzív gyakorlatának utánzása; távolságtartás a „tradicionális nőiességtől”; a szexuális zaklatás trivializációja.

A kutatás 2000-ben zajlott, 52 férfi és 47 női katona megkérdezésével, akik egy év-nél nem régebben szereltek le a hadseregtől.

A szerző első és legfontosabb tézise, hogy katonai szolgálatuk idején a „maszkulin” szerepekben szolgáló nők átveszik a férfi harcoló katonákra jellemző különböző testi és diszkurzív identitási jegyeket, amely egyrészt az ellenállás jelzése, másrészt a behódolás a hadseregben belüli nemek szerinti rendnek (military gender order).

A harcoló katonák testi és viselkedésbeli jellemzőinek utánzása a hasonló szerepeket betöltő nők esetében olyan új nemi identitás kialakulására enged következtetni, amely kombinálja a nőies és a férfias elemeket. A fegyver ebben az esetben fallikus szimbólumként jelenik meg. Az ideális női identitás és ezeknek a női katonáknak a jellegzetes identitási gyakorlata közötti szakadás a forrása a hadsereg nemek szerinti rendjét fenyegető káosznak.

Tapasztalható a hagyományos nőiesség elutasítása is. Azért, hogy megkülönböztessék magukat a hadsereg által definiált nőtípustól, amely tradicionális, gyenge és alávetett, a legtöbb más nőről leereszkedően és megvetően beszélnek (bizonyára azokról is, akik a hadseregben hagyományos női szerepeket töltenek be), akiket alsóbbrendűnek tekintenek a férfiaknál. Tehát önmagukat a nőekkel való szembenállásban mutatják be, és saját identitásukat tagadás útján konstruálják meg. Az mondhatjuk, hogy ezeknek a női katonáknak az identitása sem a tradicionális női identitásnak, sem pedig a férfi/katona identitásának nem felel meg, hanem valahol a kettő között van. A női katonák viselkedése – egyes kutatók szerint – féltékenységből származik. Ezt az érzést képletesen szólva tekinthetjük péniszirigységnek, ami nem egyszerűen a férfi szexuális szerv,

hanem mindazon jellemzők és jogok iránti féltékenység, amelyeket a férfiassággal társítanak, úgymint a hatalom, a bátorság, az erő, a siker és a szexuális szabadság.

A hadseregben a férfias szerepekben szolgáló nők veszélyeztetik a férfiaknak a harcoló pozíciókban betöltött kizárólagos szerepét. A szexuális zaklatás elsősorban a férfiak hatalmának megerősítését szolgálja a nők felett, és így egyik módja annak, hogy a férfiak a nőket a „megfelelő helyen” tartsák. A férfias szerepekben szolgáló nők ugyan tekinthetik magukat „egynek a srácok közül”, a szexuális zaklatás esetén azonban szexuális tárgynak számítanak. Ha reagálnak a szexuális zaklatásra, amely sérti őket, megerősítik azt a diskurzust, amelyet maga a szexuális zaklatás próbál kialakítani, amely szexuális tárgyként kezeli a nőket. Tehát amikor a nők nem veszik figyelembe a „tréfák” sértő jellegét, akkor ezzel azt akadályozzák meg, hogy a zaklatás elérje a célját. Ha az eseményt szexuális zaklatásnak minősítik, úgy tekintenek rájuk, mint akik nemekkel kapcsolatos problémát okoznak a hadseregben, ezért nem kezelhetők a hadsereg integráns és egyenlő részeként. Ebben az esetben a hadsereg kultúrájában a szexuális zaklatás trivializációja a válasz, mégpedig olyan, amely visszautasítja a nőiesség hadseregbeli definícióját. Tehát általános szinten a zaklatás ignorálása hozzájárul a hadsereg nemekkel kapcsolatos hatalmi viszonyainak fenntartásához.

A női katonák identitásának kialakítása úgy is értelmezhető, mint a hadsereg nemi korlátainak legyőzésére irányuló stratégia. Kétségtelen, hogy a női katonák ilyen identitáskonstrukciója alternatívát jelent az elfogadott dichotóm identitással szemben, de nem töri meg ezt. Sőt, azt lehet mondani, hogy a női katonák inkább ennek a dichotómiának a maskulin oldalára sorolják be magukat. A nők hadseregbeli karrierje korán megtörik, és lehetőségeik korlátozottak. A hadseregből való leszerelésük után nem illetik meg őket azok a gazdasági előnyök, mint a harcoló katonákat. A hadsereg kialakítja a hegemón férfiasság prototípusát, a hadseregben szolgáló zsidó férfit – ezt a „jó állampolgár”-ral azonosítják. A nők nincsenek teljesen kizárva a közszférából, de ott is nőként jelennek meg – katonai szolgálatuk az állampolgárság elismerésének alapja, de nem az egyenlő állampolgárságé.

A szerző végső következtetése szerint az izraeli női katonák esete azt mutatja, hogy a nőknek a hadseregbe való integrálása önmagában nem változtatja meg annak maskulin természetét. Ezen az úton a történetileg kialakult olyan maskulin kategóriák, mint az „állampolgár” és a „katona”, nem terjeszthetők ki. Ahhoz, hogy a nők egyenlőként vehessenek részt a katonai szolgálatban és az állampolgárság intézményében, újra kell formálni a hadsereg nemek szerinti ideologikus rendjét, az állampolgárság nemi vonatkozásokkal színezett természetét és magának a társadalmi nemnek a természetét.

Ezek a gyakorlatok egyszerre jelzik az ellenállást és a behódolást a hadsereg dichotomizált nemi szerepek szerinti rendjének. Miközben a nemek ilyen interakciói felforgatják a férfiasság és a nőiesség hegemónikus, egyeduralkodó normáit, ugyanakkor támogatják is a hadsereg férfiközpontú normáit. Tehát, bár ezek a női katonák egyénileg átlépik a nemek közötti, a nemeket elválasztó határokat, ugyanakkor internalizálják is a hadsereg maskulin ideológiáját és értékeit, és megtanulnak azonosulni a hadsereg és az állam patriarchális rendjével. Ez a folyamat a „korlátozott bevonás, azonosulás”, ami megerősíti a marginális helyzetüket, tehát nem teszi lehetővé, hogy olyan kollektív tudatosságot alakítsanak ki, amely kihívást jelentene az állampolgárság, az állampolgári mivolt nemi vonatkozásokkal színezett szerkezetének.

A különböző feminista irányzatok némileg eltérően közelítik meg a nők katonai szolgálatának kérdését. Izraelben a katonai szolgálat és az állampolgárság közötti kapcsolat még mindig speciális jelentést hordoz az elhúzódó arab-izraeli konfliktus és a civil militarizmus kialakulása miatt. Ugyanakkor törvény garantálja a nők családi kötelezettségeinek elsőbbségét a katonai szolgálat kötelezettségével szemben. A nők a hadsereg létszámának 32%-át teszik ki, rövidebb ideig szolgálnak, mint a férfiak, és általában a harcoló szerepekből ki vannak zárva. Ezek a strukturális és szervezeti különbségek behatárolják azoknak a szerepeknek a körét, amelyeket a nők betölthetnek, és határozott korlátot állítanak a nők hadseregen belüli előmenetele elé.

A nők katonai szolgálata kettős jelentőséggel bír. Egyrészt képessé teszi az izraeli nőket arra, hogy belépjenek az állampolgárság nyilvános szférájába, és hozzájáruljanak országuk biztonságához, amely Izrael számára pillanatnyilag a legégetőbb probléma. Másrészt a hadsereg merev nemi szerepek szerinti munkamegosztása – a sovinszta kultúrával együtt – kialakítja és megőrzi, konzerválja, tartósítja a férfiasság és a nőieség dichotom, hierarchikus és esszencialista észlelését.

A női katonák identitásképző technikái – a harcoló katonák testi és diszkurzív gyakorlatának utánzása, távolságtartás, eltávolodás a „tradicionális nőiességtől”, a szexuális zaklatás trivializációja – kettős jelentéssel bírnak a hadseregen belül: egyrészt felforgatják a „nemi rezsimet” azzal, hogy elutasítják a férfiasság és a nőiesség mint lényegében dichotom identitások hadseregbeli meghatározását, másrészt azonban úgy is értelmezhetők, mint a hadsereg maszkulin normáinak teljesítése.

F. E.

LEWIN-EPSTEIN, N. – KOGAN, I. – WANNER, R. A.: *Institutional structure and immigrant integration: a comparative study of immigrants' labour market attainment in Canada and Israel* (Intézményi struktúra és a bevándorlók beilleszkedése: a bevándorlók munkaerő-piaci helyzetének összehasonlító vizsgálata Kanadában és Izraelben). *International Migration Review*, 2003. Vol. 37. No 2. 389–420.

Miközben számos tanulmány vizsgálja a különböző országokból érkező bevándorlók beilleszkedését ugyanazon fogadó társadalomba, kevesen foglalkoznak az azonos kibocsátó országból származó migránsok más-más célországban történő boldogulásával. Holott csupán az ilyen jellegű vizsgálatok teszik lehetővé annak elemzését, hogy a fogadó társadalmak strukturális és intézményi jellemzői hogyan befolyásolják a bevándorlók integrációját. E hiányt igyekszik pótolni a jelen tanulmány, elemezve a volt Szovjetunióból útnak induló bevándorlók munkaerő-piaci beilleszkedését két nagyon különböző intézményi struktúrával rendelkező fogadó országban: Kanadában és Izraelben. Bár mindkét ország bevándorlókat fogadó társadalom (és a volt Szovjetunióból elvándorlók számára fontos célország), a migránsok fogadásának intézményi kontextusa nagyon eltérő, ami mind a gazdasági életben, mind a bevándorlók megszürésének rendszerében, mind pedig az államnak a bevándorlók beilleszkedését segítő szerepvállalásában meg nyilvánul.

Kanadában a 20. sz. első felében jellemző nacionalista (sőt mondhatni rasszista) bevándorláspolitikája helyett – amely a fehérbőrűeket és európaiakat részesítette előnyben – a '60-as években előtérbe kerültek a gazdasági szempontok. 1967-től a diszkrimi-

nációt felszámoló „pontrendszer” lépett életbe, és ettől kezdve a kanadai bevándorlási program sarokköveit a munkaerő-piaci szükséglet, a családegyesítés és a humanitárius szempontok jelentik. A pontrendszer a független (nem családtagot követő vagy menekült) bevándorlókat a szakértelmük, munkaerő-piaci tapasztalatuk, foglalkozásuk, továbbá életkoruk, iskolai végzettségük és angol- vagy francianyelv-ismeretük alapján szelektálja. A liberalizált bevándorlási politika tehát gazdasági célokat léptetett az etnikai prioritások helyébe, és az ennek alárendelt szelekció várhatóan emeli a bevándorlók emberi tőke szerinti „minőségét”. Ezzel együtt a bevándorlók társadalmi, gazdasági beilleszkedését elsősorban a „piaci erők” határozzák meg.

Izrael bevándorlási politikája jelentősen eltér a bevándorlókat fogadó többi országétól. Fennállása óta az izraeli állam a „nyitott ajtó” politikáját követi, ami abban áll, hogy valamennyi zsidó (de csak zsidó) nemzetiségű személyt, aki le akar telepedni, befogad. Úgy tekint a bevándorló zsidókra, mint a visszatérő diaszpórára, és az etnicitásalapú bevándorlási politikájának központi eleme az 1950-ben elfogadott ún. visszatérési törvény. A bevándorló zsidók megkapják az állampolgárságot és minden ezzel járó jogosultságot. A zsidó etnicitás helyettesíti az egyéb belépési követelményeket (mint életkor, foglalkozási és anyagi státus), tehát nem érvényesül a gazdasági szelekció. Az állam a foglalkoztatás, a nyelvtanulás és a társadalmi beilleszkedés területén egyaránt segítséget nyújt a bevándorlóknak. A '80-as évekig Izrael integrációs politikája meglehetősen centralizált volt: az állam aktívan részt vett a bevándorlók számára történő lakásépítésben, munkahelyteremtésben, valamint nyelvi és szakmai képzésüket is segítette. Befogadó központok biztosítottak szállást az újonnan érkezőknek az első hónapokban, és e központokban a munkavállalási lehetőségekről és a bevándorlók jogairól is tájékoztatták az érintetteket. Főként a legalább egy értelmiségi foglalkozású taggal rendelkező családok, a fiatal párok és a fiatal egyedülálló bevándorlók élvezhették ezeket az előnyöket. 1987-től elkezdődött az ún. „közvetlen abszorpció”, amelynek során a szabad piac politikája érvényesült, viszont a bevándorlók továbbra is jelentős megélhetési támogatást kaptak az államtól.

A tanulmány a '90-es évek első felére fókuszálva vizsgálja az Izraelben és a Kanadában élő, a volt Szovjetunióból származó bevándorlók társadalmi, gazdasági beilleszkedését az 1995-ös izraeli és az 1996-os kanadai népszámlálások adatai alapján. A volt Szovjetunióból 1989 és 1995 között futott le a legnagyobb elvándorlási hullám: több mint egymillió zsidó hagyta el a tagországokat, kétharmaduk Izraelbe távozott. Többségüket a gazdasági összeomlás, a munkanélküliség, a szegénység, az elhúzódó politikai krízis készítette távozásra. Ugyanakkor az Izraelbe történő kivándorlást megkönnyítette az ottani rokonok, barátok léte is. 1990 és 1994 között Izrael évente átlagosan 121 900, Kanada pedig 211 900 bevándorlót fogadott, azonban míg az előbbiek többsége, az utóbbiak csekély hányada érkezett a volt Szovjetunióból. Izrael népességét 10%-kal, Kanada népességét mindössze 3%-kal növelte a bevándorlás ebben az időszakban.

A felhasznált népszámlálási adatok a bevándorlók demográfiai jellemzőiről és munkaerő-piaci aktivitásáról egyaránt nyújtanak információt, lehetővé téve, hogy az elemzés rávilágítson az egyéni jellemzők (nem, életkor és emberi tőke) és a fogadó társadalmak intézményi jellemzőinek kölcsönhatására. A tanulmány először a bevándorlók paramétereit és szelekcióját mutatja be a két országban. Megállapítja, hogy míg Kanada azokat a bevándorlókat „vonzotta”, akik hozzájárulnak az ország gazdasági növekedéséhez, Izraelnek olyan – a népességszámahoz képest jelentős – bevándorlási hullámmal kellett megküzdenie, amelyben a magasan képzett bevándorlók alulreprezentáltak.

Az *első hipotézis*nek megfelelően a Kanadába bevándorlók – a szűrési rendszer következtében – összességében fiatalabbak, képzettebbek, a munkaerő-piacon jobban hasznosítható szakmával rendelkeznek és jobban ismerik az ország hivatalos nyelvét, mint az Izraelbe vándorló volt honfitársaik. Ugyanakkor az előbbieket esetében az önszelekció is hatásosabb: igyekvőbb és jobban motivált bevándorlók érkeztek Kanadába. Ennek ellenére az oda került bevándorlók több nehézséggel szembesültek a munkaerő-piacon, ami az alacsonyabb foglalkoztatási rátájukban is megnyilvánul. Ez alátámasztja a *második hipotézist*, mely szerint az állam közbelépése és sajátos, a bevándorlókat integráló politikája Izraelben – szemben a kanadai szabadpiaci mechanizmussal – megkönnyíti a migránsok munkaerő-piaci beilleszkedését.

Kanadában a bevándorlók iskolai végzettsége és korábbi munkaerő-piaci tapasztalata a szabadpiaci versenyben alulértékelődött: bár a fogadó népességhez képest átlagosan magasabb végzettséggel és jobb foglalkozásokkal rendelkeztek, a migrációt követően foglalkozási státusuk már nem volt magasabb, keresetük pedig jelentősen alacsonyabb volt, mint az ottani születésűeké. Hasonlóképpen az Izraelben letelepedett bevándorlók is hátrányba kerültek a foglalkozási státusuk és keresetük tekintetében a fogadó népességhez képest. Bár mind a kanadai, mind az izraeli bevándorlók alacsonyabb státust és keresetet értek el, mint a fogadó népesség tagjai, a Kanadában élők mégis többre vitték, mint az Izraelben élők. Ez, a *harmadik hipotézist* igazolva, annak tudható be, hogy Kanadában a bevándorlási kritériumok figyelembe veszik a munkaerő-piaci szükségletet.

Ugyanakkor a két vizsgált országban az iskolai végzettség eltérően hat a munkaerő-piaci sikerre: Kanadában a bevándorlók végzettségének nem volt hatása a keresetükre, noha pozitív összefüggést mutatott a foglalkozási státusukkal; Izraelben viszont a végzettség mind a foglalkozási státust, mind a keresetet pozitívan befolyásolta. Tehát részben a *negyedik hipotézis* is igazolódott: az izraeli munkaerőpiac jobban „jutalmazza” a bevándorlók iskolai végzettségét.

A kanadai és izraeli fogadó rendszerek közötti különbség a beilleszkedés időigényében is megmutatkozik. Izraelben a jelentős bevándorlási hullám következtében a bevándorlók közvetlenül az érkezésük után kénytelenek alacsonyabb státusú munkát is elvállalni, idővel azonban egy részüknél felfelé irányuló mobilitás figyelhető meg. Kanadában a „pontrendszer” következtében a bevándorlók rögtön az érkezésükkor nagyobb valószínűséggel találnak a képzettségüknek megfelelő munkát, az országban töltött idő azonban nincs hatással a munkaerő-piaci sikerességükre.

Az életkor hatása is jelentősen különbözik a két fogadó ország esetében: míg Kanadában az idősebb bevándorlók is lehetnek munkaerő-piaci szempontból sikeresek, amennyiben megfelelő foglalkozásuk van, Izraelben az idősebb kor akadályt jelent a munkaerő-piaci beilleszkedés sikeressége szempontjából.

A tanulmány szerzői felhívják a figyelmet arra, hogy a bevándorlók munkaerő-piaci beilleszkedésének a két célországban tapasztalt eltéréseit egyaránt magyarázza az azonos származású bevándorlókkal szembeni eltérő bánásmód, a különböző bevándorlási politikák eltérő szelektáló hatása, valamint a migráns népesség ön-szelekciója.

ROBINSON, W. C.: *Demographic history and theory as guides to the future of world population growth* (Népesedéstörténet és népesedéstudomány: útmutató a világ népessége jövőbeli növekedéséhez). *Genus*, 2003/3–4. 11–41.

Cikkében a szerző a ma uralkodó két alapvető népesedési diskurzussal szemben egy alternatívát vet fel: a neo-malthusiánus összeomlás, illetve az ENSZ előrebecslései által is elfogadott stabilizálódás forgatókönyveivel szemben a hosszú távú történeti tapasztalatokra épített modellkísérlete további gyors és ma még elképzelhetetlen mértékű népességnövekedés lehetőségével számol. Véleménye szerint többé-kevésbé mindenki egyetért abban, hogy a népességrobbanásnak lassanként vége, az ENSZ középtávú előrebecslése az évszázad második felére jelzi a világ népességének stabilizálódását, kb. 8–10 milliárdos létszámmal. Az előrebecslést a jelenlegi termékenységi és halandósági trendekre építik, de nem szolgálnak olyan elméleti modellel, amely alátámasztaná feltevéseiket. A világ számos országában az egyszerű reprodukciós szint alatti termékenység olyan új jelenség, amely nem illeszkedik egyetlen magyarázó modellbe sem, és így rendkívül bizonytalanná teszi az előrebecsléseket.

A szerző szerint ugyanakkor a rendelkezésünkre álló történeti tapasztalatok alapján kirajzolhatók hosszú távú trendek a népesség, az erőforrások, a technológia kapcsolataiban, és van olyan elméleti keret is, amely alapján modellezni lehet ezeket a kapcsolatokat. Mindez lehetővé teszi egy alternatív demográfiai forgatókönyv felvázolását, amelynek lényege egy közeli új demográfiai növekedési hullám.

Az említett történeti tapasztalatok szerint a modern népességnövekedés, a „demográfiai átmenet” csak egy a nagyobb növekedési hullámok közül, nevezetesen a harmadik közülük. Az első a prehistorikus korban zajlott le, a tűz megismerésével, a kőszerszámok alkalmazásával, a hatékonyan együttműködő emberi közösségek kialakulásával. A második hullám 8–10 ezer évvel ezelőtt a „neolitikus forradalommal” indult el: a földművelés és állattenyésztés kialakulásával. A harmadik pedig nagyjából a 18. század közepétől, ezt a változást modellel a „demográfiai átmenet” elmélete. Mindhárom növekedési hullám együtt járt egy-egy jelentős technológiai „paradigmaváltással”: a tűz vagy a szerszámok használata az elsónél, a mezőgazdaság és állattenyésztés technikái, de az öntözés, a víz és a szél energiájának felhasználása, a kézművesipar megjelenése a második folyamán, illetve a gőzgépek, belső égésű és villanymotorok felhasználása a harmadik szakaszban jelentősen bővítette a létfenntartás lehetőségeit. Így a történeti tapasztalat megmutatja, hogy a technológiai változások megnövelik a felhasználható erőforrásokat, növelik a termelékenységet, és ez elindítja a demográfiai változást, a népesség növekedését váltja ki. A kapcsolat világosnak látszik a technológia, a gazdasági lehetőségek és a népességnövekedés között, ennek természetét viszont jelenleg négy nagy elméleti modell kísérli meg leírni.

Az egyik a malthusiánus modell, amely szerint a túlzott népességnövekedés megakadályozza a komoly gazdasági és technológiai fejlődést. A mai neo-malthusiánusok úgy látják, hogy a népességnövekedés és az ipari fejlődés veszélyeztetik a környezetet és az emberi élethez szükséges erőforrásokat. Ezek az erőforrások mindkét változatban adottak, fokozódó kihasználásuk a csökkenő hozadék elve alapján egyre kevésbé biztosítja a növekvő populáció létszükségleteit, ez a létfenntartás szintjén való stagnáláshoz vagy akár környezeti, demográfiai katasztrófához is vezethet. *Ester Boserup* ezzel szemben úgy véli, hogy a múltban a népességnövekedés technológiai innovációt és termelékenységnövekedést hozott magával, és ez lehetővé tette, hogy az erőforrások

kiaknázását a népesség számához igazítsák. A *Robinson* által „szuperoptimistának” titulált harmadik változat képviselői ezt a véleményt a jelenre és a jövőre is kiterjesztik, és a szerintük a népességnövekedés a jövőben sem fenyegetést jelent, hanem a tudományos felfedezések és a technikai innováció ösztönzését. A negyedik („homeosztatisz-adaptációs, önszabályozó”) modell talán a legrugalmasabb: a népességnövekedés kihívást jelent, nyomást a rendelkezésre álló létfenntartási forrásokra, amelyet az érintett társadalmak igyekeznek megoldani, helyreállítani a megbomlott egyensúlyt, de ez több módon is történhet (ilyen a hódítás, a migráció, a technológiai újítások, de a termékenység visszafogása is), és nincs „automatikus” válasz. Eszerint elképzelhető malthusi életszínvonal-csökkenés, de boserupi technológiai újítás is. Sem a stagnálás, sem a folyamatos gazdasági növekedés nem következik a népességnövekedésből, hanem egy sor korrekciós lépés, amelyek megpróbálják helyreállítani az egyensúlyi helyzetet. Az újabb irodalom – a homeosztatisz modell keretein belül gondolkodva – inkább a peszsimista (malthusiánus) és az optimista (boserupi) modell szintézisére törekszik, a malthusi mechanizmusok egy bizonyos ponton átadhatják helyüket a boserupi technológiai változásnak, amely megnöveli az erőforrások kínálatát.

A technológiai változások, az erőforrások és a népességnövekedés kapcsolata a szerző szerint a legrugalmasabb homeosztatisz-adaptációs modellel írható le. A népességnövekedés konkrét folyamata globálisan, de többnyire lokálisan is, a termékenység és a halandóság adott szintjétől függ. Mindkettőt az ember számára nem vagy alig befolyásolható biológiai és környezeti, illetve tudatosan kontrollálható faktorok határozzák meg. Ilyenek a termékenység esetében: a nők termékeny periódusának hossza, a terméketlenek aránya (biológiai faktorok), illetve a nők házasságkötésének időpontja, a szexuális érintkezés gyakorisága a házasságon belül (társadalmilag ellenőrzött faktorok). A halandóságnál: a bakteriális és vírusos betegségek többsége a 20. század előtt mint kontrollálhatatlan tényező, illetve a másik oldalon a táplálkozás szintje, a háborúk, az erőszak hatásainak mérséklése, a higiénia szintje mint kontrollálható tényezők. Az exogén (tehát nem kontrollálható) tényezők jelölik ki a korlátokat (a „demográfiai teret”), amelyen belül egy adott népesség demográfiai választásai („stratégiai”), tehát a termékenység és halandóság társadalmi kontrolljának adott szintjei és módjai működhetnek. A stratégiák és az exogén tényezők kölcsönhatásának eredménye az adott demográfiai „rezsím”. Lényegében mindenki egyetért abban, hogy minden emberi társadalom követ valamilyen demográfiai stratégiát, tehát nincs kontrollálatlan termékenység és halandóság. A termékenység egyéni akciók eredménye, de mindig társadalmi kontroll szabályozza az egyének (párok) cselekvését, a termékenységi stratégiát mindig is családi, rokonsági vagy tágabb közösségi normák alakították.

A demográfiai döntési „tér”, „stratégiák” és „rezsimek” fogalmai jól illenek a homeosztatisz-adaptációs demográfiai-ökonómiai makromodellhez, valamint a felvázolt többszörös globális demográfiai átmenet elméletéhez. A technológiai paradigmaváltások növelték egy adott népesség gazdasági lehetőségeit és erőforrásait, tágabbra nyitották a demográfiai „teret”, befolyásolva mind a termékenységet, mind a halandóságot. Mindhárom nagy technológiai változás népességnövekedést eredményezett, mindhárom során új demográfiai stratégiák formálódtak ki. A demográfiai döntési mező egyre szélesedett, a stratégiai lehetőségek száma növekedett. Ma már mind a termékenységnek, mind a halandóságnak számos variációja elképzelhető az emberi döntések és akciók összefüggésében. A hangsúly a társadalmak adaptációs képességén van, amellyel a változó gazdasági és társadalmi környezethez alkalmazkodnak (ez lényegében megfelel

a *Boserup* által használt „adminisztratív technológia” fogalmának), felhasználva a rendelkezésükre álló erőforrásokat. A tapasztalatok szerint az emberiség rendelkezik azzal a képességgel, amellyel biztosítani tudja demográfiai és társadalmi fennmaradását (ki tudja alakítani az ehhez szükséges demográfiai stratégiát).

A cikk szerzője szerint a világ a harmadik nagy paradigmaticus technológiai váltás végső fázisában van, amely váltás lényegében az összes gazdasági és társadalmi intézményt érintette, és óriási népességnövekedést eredményezett. Az ENSZ közepes előrebecslése erre (és hozzátehetjük: a demográfiai átmenet elméletére) alapozva hirdeti a népesség stabilizálódását a következő évszázad végére, amikor az alacsony szinten állandósuló termékenység és halandóság új globális egyensúlyi állapotot hoz. Nyilvánvalónak tűnik az is, hogy a növekedés két demográfiai faktora minden korábbinál inkább az emberi döntésektől függ. Ugyanakkor nem lehet kizárni – a neo-malthusiánus pesszimista víziók szerint – azt a lehetőséget sem, hogy a jövőendő egyensúlyi állapot túl későn következik be, a népességnövekedés addigra környezeti katasztrófához vezet, új halálokok kerülnek előtérbe, illetve a „legyőzött” régi betegségek újra támadnak, és a jövő globális demográfia stratégiájának célja ismét a túlélés lesz – jóval kisebb népességszám mellett. Az afrikai halandóság alakulása (élelmezési válságok, AIDS) felhívja a figyelmet ennek a forgatókönyvnek a realitására. Mégis lehet bízni abban, hogy az ENSZ optimistább forgatókönyve valósul meg: a halandóság tovább javul, a termékenység a jövőben a reprodukciós szint körül fog ingadozni, és a világ népessége 8–10 milliárd fő körül fog stabilizálódni. Lényegében erre törekednek az ENSZ mellett a nemzeti kormányok is.

A történeti tapasztalatok alapján azonban fennáll egy harmadik lehetőség is. Láttuk, hogyan vezetett a múltban a technológiai változás népességnövekedéshez, és a múlt tapasztalatai – bár nem használhatók fel egy az egyben – mégsem irrelevánsak. Szerzőnk szerint gyorsabb technológiai változás előtt állunk, mint amit valaha is elképzelhettünk, és majd minden jelentős gazdasági és társadalmi intézmény az átalakulás állapotában van. Az „elektronikus forradalom” nagyobb változást hozhat, mint a már megismert „ipari forradalom”, a fenyegető gazdasági és környezeti problémák is megoldhatóak lesznek a jövőben. Ha így lesz, nincs okunk népességstabilizációt feltételezni, a múltból ismert kapcsolat – a technológiai fejlődés, a gazdasági lehetőségek bővülése és a népességnövekedés között – továbbra is működni fog. Még a korábbihoz képest alig kontrollált, jóval nagyobb döntési szabadságot élvező posztmodern párok is társadalomban élnek, és ha jó ideje a világ fejlettebb részén a termékenységi stratégia lényege az alacsony termékenység (eszerint nagy számú gyermek világrahozatala társadalmilag felelőtlen magatartás), ez éppúgy változhat, mint a magas termékenységre épülő korábbi stratégia. Minden változóban van (családszerkezet, lakáskörülmények, gyermekgondozás, nemek közötti kapcsolatok), óriási regionális és társadalmi különbségek mutatkoznak a termékenységben, és így lehetetlen ma megmondani, hogy milyen termékenységi minta lesz uralkodó a jövőben. Ha nyilvánvalóvá válik, hogy nem fenyeget gazdasági vagy környezeti katasztrófa, akkor a technológiai változás és a növekvő életszínvonal új demográfiai stratégiához vezethet. Új társadalmi normák alakulhatnak ki, amelyek hatékonyabbá tehetik a pronatalista népesedéspolitikákat, és – a stabilizáció vagy az összeomlás alternatívájaként – új demográfiai átmenet indulhat el. Ez a forgatókönyv mindenesetre nagyobb összhangban van a népesedéstörténet hosszú távú változásaival és azokkal az elméletekkel, amelyek ezeknek a makroökonomiai, demográfiai folyamatoknak a működésére vonatkoznak. Eszerint a Föld népessége akár a ma elképzelt több-

szöröse is lehet: akár 20 vagy 30 milliárd is. Szerzőnk elismeri, hogy ez ma képtelenségnek tűnik, de hát *Malthus* számára éppígy képtelennek tűnt a 6 milliárdos létszám is.

Ő. P.

LUKE, N.: *Age and economic asymmetries in the sexual relationships of adolescent girls in Sub-Saharan Africa* (Kor- és gazdasági aszimmetriák a serdülő lányok szexuális kapcsolataiban a szubszaharai Afrikában). *Studies in Family Planning*, 2003/2. 67–86.

Ebben a vizsgálatban a gazdasági aszimmetria a szexuális partnerek közötti „tranzakcióként” (pl. pénzbeli támogatás, tanítatás, ajándékozás stb.) értendő, és nem jövedelem- vagy státuskülönbségként, jóllehet az idősebb férfi partnerek általában jobb helyzetben vannak ebben a tekintetben, mint a fiatal lányok. Az idősebb kifejezés itt nem korosságot jelent, hanem magasabb korévet. Leszögezhető egyébként, hogy a vizsgálatban nem prostitúcióról van szó.

A szubszaharai Afrikában élő serdülő lányok szexuális élete feltűnő érdeklődést vált ki a kutatók részéről, és mint ahogy az is, hogy ez a kockázatos viselkedés mennyire járul hozzá az alacsony reprodukivitáshoz és a szexuális egészség alakulásához, beleértve a nem kívánt terhességet, abortuszt, erőszakot, valamint STD- és HIV/AIDS-fertőzéseket. A növekvő gondok egy külön fejezete a HIV-fertőzés szintjének diszparitása a férfiak és nők között: számos afrikai országban sokkal több a fertőzött lány, mint a fiatal férfi. Erre valószínű magyarázatul szolgálhat az idősebb férfiak és serdülő lányok kapcsolata, mivel a férfiak fertőzöttségi aránya gyakran magasabb, mint a serdülő fiúké. Az idősebb férfiak (akikre néha „cukros bácsikként” hivatkoznak anyagok) beszámolók szerint gyakran adnak pénzt vagy ajándékokat szexuális előnyökért. Ezek a kor- és gazdasági aszimmetriák – párosulva a nemek közötti hatalmi különbséggel – megakadályozzák a serdülő lányokat abban, hogy a biztonságot szem előtt tartó szexuális viselkedést tudjanak kialakítani. Ezen általánosan elfogadott feltételezések ellenére kevés vizsgálat irányult arra, hogy mennyire elterjedtek és kockázatosak ezek az aszimmetrikus kapcsolatok, és mennyire vannak hátrányos helyzetben az ezekben szereplő serdülő lányok.

Ennek a munkának hézagpótló szerepe van, mivel bizonyítékokat gyűjt össze a szubszaharai serdülő lányok szexuális kapcsolatairól. A vizsgálat két kérdéskörre igyekszik választ adni. Először is: milyen mértékűek a korkülönbségek és a tranzakciók a szexuális kapcsolatokban? Másodszor pedig: milyen hatásai vannak ezeknek az aszimmetriáknak a kockázatok kezelésére és kimenetelére, különösen a HIV-fertőzésre és az óvszer nélküli közösülésre?

Az első kérdéskörre adott válaszok statisztikai felvételekből származó számszerű adatokon alapulnak. A korkülönbség az egykorúságtól a nagy korkülönbségig terjed. A tranzakcióknál csak a férfi által a nőnek adott juttatás, ajándék, támogatás szerepel.

A második kérdéskör válaszai általában kvalitatív jellegűek, és azt igyekeznek tisztázni, hogy milyen motivációi vannak a serdülő lányoknak és az idősebb férfiaknak ahhoz, hogy ilyen kapcsolatokat létesítsenek.

A lányok motivációi általában a következők: az idősebb férfiak alkalmasabbak házasságra, gazdaságilag stabilabbak, érettebbek, nem kívánatos terhesség esetén a gyer-

mek támogatásában nagyobb részt tudnak vállalni. Ugyanakkor vannak olyanok is, akik nem kívánnak férjhez menni az idősebb férfihez. Egy sor tanulmány a pénzügyi előnyöket tárta fel a lányok fő motivációjaként: a gazdasági túlélésben való támogatás, hosszabb távú lehetőségek biztosítása (pl. iskoláztatás), magasabb státusz az egykorúak között. (Érdekes viszont megemlíteni, hogy pl. Tanzániában 10–11 éves lányok csábítottak szexre chipsért, kóláért vagy iskolába szállításért.)

A férfiak motivációi között szerepel a rendszeres szexuális élet lehetősége, a presztízs növelése, a lányok részvétele a házimunkában és a gondozásban. Az afrikai férfiak „természetes jognak” tartják, hogy több partnerük legyen, és fiatalabb nőket, gyakran tanulókat szívesebben választanak házasságon kívüli partnerként.

S. J.

KNAPP, S. J.: *Authorizing family science: An analysis of the objectifying practices of family science discourse* (A családtudomány felhatalmazása: a családtudományi értekezés objektivizáló gyakorlatainak elemzése). *Journal of Marriage and Family*, 2002/4. 1038–1048.

Az a ma művelt objektivizáló gyakorlat, amely a családtudományi értekezések objektivista ismeretelméleti kereteit adja, gyakran hiteltelenné teszi a tudományos szöveget és aláassa az érvelő és elméleti összefüggésekben gondolkodó kifejtés módszerét. Hozzájárul az elmélet jelentőségének csökkenéséhez és az empirikusan nem megalapozott eredmények elfogadásához. Az olyan konstruktivista objektivizáló gyakorlat, amely nyitott, ön-tükröző és érvelő folyamatban teljesen hitelessé teszi és javítja az ismeretelméleti alapokat, hangsúlyt ad az elmélet fontosságának és javítani fogja az empirikusan megalapozottabb és tudományosan igazolt ismeretek igényét a családokról.

Amikor egy folyóiratcikk szövegét írjuk, egy olyan ismeretelméleti háttérrel rendelkező világkép megteremtéséhez járunk hozzá, ami segíti az olvasót a mondottak értelmezésében. Ma kevés gondolatot közlünk ehhez az ismeretelméleti étoszhoz.

A cikk számos szöveges példán keresztül igyekszik megmutatni az objektivista, szubjektivista, illetve konstruktivista ismeretelméleti kereteket.

A családtudósok a lehető legjobb ismereteket akarják szolgáltatni a családokról. Az objektivizáló gyakorlatukhoz való ragaszkodásukkal azonban arra bátorítanak minket, hogy érvelésünket és bizonyítékainkat kívül helyezzük az elméleti és érvelő összefüggések keretein. A következmény az, hogy növekszik az ismeretek kritikai értelmezését elhanyagoló eljárások terjedésének valószínűsége, noha ez vezetne a családokra vonatkozó ismereteink tartós javulásához. Ha a családtudományi értekezésünkben tudományos elkötelezettség tapasztalható alternatív keretek, elméletek, koncepciók stb. iránt, akkor ismereteink abban az értelemben gazdagodnak, hogy könnyebbé válik számunkra az információk hihetőségének és hasznosságának alaposabb értékelése, és a családtudomány alkalmasabb módon alakít ki valódi tudományos ismereteket a családokról.

S. J.

TERCEIRA, N. – GREGSON, S. – ZABA, B. – MASON, P.R.: *The contribution of HIV to fertility decline in rural Zimbabwe, 1985–2000* (A HIV hozzájárulása a termékenység csökkenéséhez Zimbabwe falusi területén, 1985–2000). *Population Studies*, 2003/2, 149–164.

A HIV-vel kapcsolatos termékenységsökkenésről számoltak be azokban a szubszaharai afrikai országokban, ahol a fogamzásgátlók használata alacsony szintű. A cikk szerzői Zimbabwe falvaira vonatkozó visszatekintő felvételek, valamint logisztikus regressziós modellek alapján arra a következtetésre jutottak, hogy azokban az afrikai országokban, ahol a fogamzásgátlók használata magas, a közelmúlt születési rátái és hasonlóképpen a jelenlegi terhességi arányok alacsonyabbak a HIV-pozitív nők körében, mint a HIV-negatívak esetén. A termékenységsökkenés itt kisebb, mint ahol a fogamzásgátló használata ritka, mivel ekkor az első közösülés későbbre tolódik és a születési arányok a későbbi években már alacsonyabbak. Mindazonáltal Zimbabweben az 1980-as évek utolsó periódusa óta a teljes termékenységi ráta 8,5 százalékkal alacsonyabb, és a HIV-vel kapcsolatos termékenységsökkenés egynegyedét teszi ki a termékenység csökkenésnek. Zimbabwe falvaiban a HIV-fertőzöttségi mechanizmusok olyan jelenségeket foglalnak magukban, mint az özvegyesség és válás, a közösülés gyakoriságának csökkenése, valamint a különböző nemi és gyulladásos betegségek szaporodása. A vetélés kevésbé fontos tényezőnek tűnik, mint máshol, mivel a szifilisz ritka.

Számos szubszaharai országban a termékenység régóta várt csökkenése egybeesett a nagyobb HIV-járványokkal. Ebből a szempontból Zimbabwe jó példa. Az egymást követő demográfiai és egészségügyi felvételek azt igazolták, hogy a termékenység az 1980-as évek közepe óta állandóan csökkent. Ez a csökkenés a házasságkötési kor emelkedésének, valamint a modern fogamzásgátló módszerek használatának párhuzamos hatásához kapcsolható. Az első AIDS-esetről 1984-ben számoltak be Zimbabweben. A következő évben az országos vértranszfúziós szolgálat a fővárosban elkezdte a véradók szűrését, és már 2%-os HIV-pozitív esetet talált. A HIV-fertőzés intenzíven terjedt az 1980-as, majd az 1990-es évek végén, és a UNAIDS becslése szerint 2000-ben a felnőttek 25%-a fertőzött volt.

A társadalmi-gazdasági fejlődés minden bizonnyal elősegítette a termékenység változását mind Zimbabweben, mind más afrikai országban. Zimbabwe 1980-ban nyerte el függetlenségét. A következő évtizedben gyors fejlődés szemtanúi lehettünk, különösen a középiskolai oktatás kiterjedtségét és a megelőző egészségügyi gondozás infrastruktúráját illetően. Ezzel egy időben a modern fogamzásgátló módszerek széles körben elérhetővé váltak, még a falusi területeken is, az országos családtervezési tanács, valamint egy jól szervezett település szintű elosztó hálózat munkájának köszönhetően.

Miközben kézenfekvőnek látszik, hogy a jelzett körülmények előmozdították a termékenység csökkenését, vannak bizonyítékok arra vonatkozóan, hogy a HIV-járvány is hozzájárult ehhez a változáshoz. Ezek az adatok alátámasztják azt a nézetet, hogy a HIV terjedésére reagáló tudatos, a termékenységet befolyásoló viselkedésmód nem korlátozódik azokra a nőkre, akik fertőzöttek. Zimbabweben jelenleg erősen korlátozott a HIV-teszthez való hozzáférés, ezért kevés nő tudja, hogy fertőzött-e. Azonban azok a nők is késleltetik a szexuális tevékenységet vagy óvszert használnak a fertőzés elkerülése érdekében, akik nem jutottak HIV-teszthez. Ebből az is következik, hogy a fejlettebb országokkal ellentétben Zimbabweben a demográfiai viselkedés HIV-vel összefüggő változása nem irányul szándékosan a termékenység megváltoztatására. Az anya-

gyermek közötti átvitel és az árvaság gondjai jelenleg fontosabbnak bizonyulnak annál a szempontnál, hogy növekvő termékenység szükséges a növekvő halálozásból származó veszteségek pótlására.

S. J.

SWIACZNY, F.: *Aktuelle Trends der Migration in die Industrieländer* (Az ipari országokba irányuló nemzetközi migráció aktuális trendjei). Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft, 2003/3–4. 243–262.

A tanulmány a nemzetközi migráció jelenlegi helyzetét vázolja fel, különös tekintettel a célpontként tekinthető EU és egyes világvárosok, főként New York, Los Angeles és Tokió példáján keresztül.

Homogén adatok a világszerte folyó migráció összehasonlítására nem állnak rendelkezésre. Az OECD és az ENSZ népességi mutatóinak kiegészítéseképp így az USA, Kanada valamint az EU Statisztikai Hivatalának adatait kellett igénybe venni, valamint „A világ urbanizációs előrejelzései 2002” c. kiadványt és a nagyvárosok statisztikáit.

A nettó vándorlási mutatókat figyelve, megállapítható, hogy kevés változás van a migráció ki- és bemeneti oldalán. Az alacsony GDP-t felmutató országokból nagymértékű a kivándorlás. Az éllovasok Fekete-Afrika és Ázsia egyes államai, közepes kibocsátónak számítanak a Szovjetunió utódállamai. A másik oldalon a hagyományos fogadó országok állnak, mint az USA, Kanada és Ausztrália, Európában Németország, Ausztria, Nagy-Britannia és Spanyolország, továbbá az olajban gazdag öböl térség országai, Kuvait és az Egyesült Arab Emírátsok. A visszavándorlás a fejletlenebb régiókba politikai intézkedések következménye, ilyen például Bosznia-Hercegovina esete.

A globális vándorlást tekintve Ázsia vesztesége jóval nagyobb az utóbbi 10 esztendőben, mint Afrikáé. Amerika nettó bevándorlási mutatója jelentősen megemelkedett, de ma még az európai mérték alatt van. Tapasztalható, hogy nem a legszegényebb országokból a legnagyobb a kivándorlás, hanem azokból a fejlődő országokból, amelyek ma a globalizáció részesei.

Az EU-ra vonatkozó adatok 1981/90-től állnak rendelkezésre, ezek az USA-val és Kanadával szemben ebben az időszakban erős emelkedést mutatnak. Figyelemre méltó, hogy a rendszerváltozás után a Németországba visszavándorlók száma 200 000 volt.

A származási országokat tekintve az látható, hogy az EU-ba a kelet-közép-európai országokból, valamint az amerikai és ázsiai kontinensről érkeznek, míg az USA-ba az amerikai kontinensről, többnyire Mexikóból. Nagyobb csoportok jönnek Ázsiából és Európából, Afrika szerepe jelentéktelen. Az amerikai kontinens egészéről kivándorlók száma az európai mérték alatt van.

A megvárosok közül a népességszámot illetően Tokió vezeti a listát, majd Sao Paulo, Mexikó City és New York következik. A 2001–2015-ös időszakban e városok növekedési rátájában lényeges visszaesés várható. A nagyvárosok lakosságának természetes szaporodásában mutatkozó csökkenést a bevándorlók növekvő jelenléte ellensúlyozza.

A származási országok tekintetében strukturálisan különbözik New York és Los Angeles bevándorlási helyzete. Az utóbbi különlegesen dinamikus fejlődést mutat, és főként a fejlett országokból jövők célpontja (innen érkezik a bevándorlók 40%-a, míg

New Yorkba mintegy 8% ugyanez az arány). Fordított a helyzet a kevésbé fejlett országokból bevándorlók esetében.

A csomópontként tekinthető világvárosok mint bevándorlási célpontok vizsgálata a jövőben nagyobb jelentőséget nyer majd. A hagyományos vándorlás mellett a világvárosok közötti, valamint az államhatárok közötti cirkuláló migráció hódít teret. A nemzetközi migráció határozottan megkülönböztethető típusai: az országból városba, a városból városba tartó és a cirkulációs migráció.

Végezetül meg kell említeni, hogy a vándorlások globális perspektívában történő vizsgálatának korlátozottak a lehetőségei az összevethető statisztikák csekély száma miatt. A kutatások és a jelen tanulmány során felmerülő kérdések és hipotézisek csak kevésbé részletező statisztikai adatok alapján vizsgálhatók. Minthogy a nemzetközi vándorlás politikai szempontból igen jelentős, nagyon fontos lenne, ha a vándorlási tendenciákat egy konzisztens globális vándorlási statisztika megfelelően be tudná mutatni.

Sz. G. S.

SCHWARZ, K.: *Betrachtungen eines Demographen zu Ehe und Familie um das Jahr 2000* (Egy demográfus észrevételei a házasság és a család témaköréhez 2000 körül). Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft, 2003/2–4. 423–442.

A szerző nem családszociológiai, még kevésbé családjogi tanulmányt kíván közreadni. Célja, hogy a mai hivatalos statisztikák nyújtotta tények alapján reális képet adjon a jelenlegi németországi házasságokról és partnerkapcsolatokról, családalapításról és a családok gyermekszámáról. Felhívja a figyelmet ezek társadalmi jelentőségére, anélkül, hogy ítélkezne. Családként tekinti a gyermekes és gyermektelen házaspárokat, valamint a nem házasokat, akiknek háztartásában nem házas gyermekek élnek partnerükkel vagy partner nélkül.

Kétszáz éve rendelkezésre állnak népességstatisztikák nemre, korra és családi állapotról vonatkozóan. Ezekre visszatekintve kimutatható, hogy száz 50–54 éves nő, illetve férfi közül 90–95 nőtlenként, ill. hajadonként kötött házasságot. Ennél alacsonyabb számokat csak az 1800 előtt születetteknél mutattak ki. A világháborúk férfivesztesége nyomon követhető. A XIX. század 60-as éveitől csaknem a jelen korig a házasságkötés magától értetődő volt.

Az 1960 után születettekhez vonatkozó adatok becsléseken alapulnak, melyeket megnehezítenek az elmúlt 30 év változásai, a házasságkötések korának kitolódása. Azoknak a nőknek a száma, akik 30 éves korukig férjhez mentek, 88%-ról 40%-ra csökkent. Mégis hibás volna ezt a házassági kedv csökkenésével magyarázni, mert sokan később házasságra léptek. 1960 óta nemcsak a házasságkötési kor, hanem az életük végéig egyedülállóan maradtak száma is emelkedést mutat.

A ma 50 évesek házasságának rétegspecifikus vizsgálata azt mutatja, hogy a nem házasok aránya valamennyi iskolázottsági és szakképzettségi rétegben 10% alatt van. Ez alól csak azok a születési évszámok jelentenek kivételt, amelyekben a magasabb képzettségű nők gyakran hajadonok maradtak, a világháborúk okozta férfiveszteségek miatt nem találván megfelelő partnert. Ma a rétegspecifikus különbségek változatosabb

képet mutatnak, de a független élet vonzereje egyértelműen növekedett. Különösen magas a szak-, illetve főiskolai végzettséggel rendelkező hajadonok aránya.

A városokban és falvakban a házassági magatartás nagyon különböző. A városi millió az utóbbi évtizedekben nagyban erősítette a későbbi házasságkötést és az egyedülállóként maradást.

Az elmúlt 30 évben a válások száma megduplázódott. A válással végződött házasságok fele gyermektelen volt. A városokban a válások gyakorisága 40%, a falvakban 10%. 40 évvel ezelőtt az újránházasodók aránya 80% volt, ma a férfiak esetében kevesebb mint 60%, a nőknél a csökkenés ennél csekélyebb. Ez abból is következik, hogy a házasságon kívüli együttélés sokkal könnyebbé vált, mint korábban.

A házasságon kívüli együttélésre megbízható becslések állnak rendelkezésre: az érintettek száma 2002-ben 2,3 millió volt, közülük 31% a gyermekes háztartásban élők aránya. 20–35 éveseknél ez a párkapcsolati forma gyakran a házasság megelőzője. A kiskorú gyermekek több mint 80%-a még házasságban élők háztartásának tagja.

Az 1910 óta csaknem 20 millióval megnövekedett németországi népességben drámaian kevesebb a gyermek. A gyermektelenek aránya csaknem 30%, és a nyugatnémet nők csak 15%-a vállal három vagy több gyermeket. A legújabb népesség-előrejelzése szerint egy nőre 1,4 gyermek jut. A népesség reprodukciójához egyharmadnyival több gyermekre lenne szükség.

A rétegspecifikus vizsgálatok a 35–39 éves nőknél azt mutatták, hogy 1997-ben 100 nőre átlag 150 gyermek jutott. A főiskolai végzettségűeknél ez az arány 114 volt. Közülük 35–39% gyermektelen maradt, míg az összes végzettségi kategóriában ez az arány együttesen csak 24% volt.

A 40–44 éves férfiakra vonatkozó, 2001-ből származó adatok alapján szocioökonomiai ismertetőjegyek szerint nagyon nagy különbségek vannak a gyermekszám tekintetében. A mezőgazdaságban önállóan tevékenykedőkön kívül nincs olyan csoport, amelyben átlagosan 2 gyermeknél többet nevelnek. Ez azt mutatja, hogy nem a társadalmi réteghez tartozás a meghatározó, hanem az életstílus. A gyermekszám valamivel magasabb a nem dolgozó anyák között. A gyermekszám csökkenése Németország valamennyi területét érinti.

A házasság és család jelentősége a közvélemény-kutatások állandó témája. Egyesek szerint a házasság intézménye halott, de helyette a problémát megoldja a partnerkapcsolaton alapuló család. Mások szerint még nem sikerült a kívánságok és a valóság konfliktusát feloldó családi viszonyokat találni. A szerző véleménye szerint a házasságot lehetetlen kiiktatni, hiszen a társadalom rá van utalva. Eddig még nem találták meg az alternatíváját.

Sz. G. S.

SCHMID, J.: *Einwanderung und Staatengemeinschaft. Zur Problematik einer überstaatlichen Wanderungspolitik* (Bevándorlás és államközösség. Az államok közti vándorláspolitikai problematikájáról). *Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft*, 2003/2–4. 217–231.

A tanulmány írója kétkedéssel szemléli, hogy az Európai Unió egységesen kívánja szabályozni a tagállamok bevándorlási politikáját, miközben azzal az egyes tagállamok önállóan is csak nehezen boldogulnak. Végigkíséri az európai integráció történetének

legfontosabb döntéseit, hangsúlyozza az egyes államoknak azt a törekvéseit, hogy megőriznék kulturális identitásukat. Ismerteti a német álláspontot, és szembesíti az átfogó integrációs és vándorlási politikával. Németország igényli, hogy az egyes országok saját maguk dönthessenek a bevándorlók számáról. Felveti a kérdést, hogy Törökország esetleges uniós csatlakozása nyomán várható tömeges belső mozgás, annak kulturális és politikai következményeivel vajon ugyanolyan elbírálás alá esik-e majd, mint például Belgium EU-polgárai esetében.

A bevándorlási politikának nemzeti gyökerei vannak, a tagállamok nem mutatnak hajlandóságot a közös fellépésre a külső határok védelme esetében sem, még kevésbé a munkavállalás célzatú migráció területén. Saját munkaerő-piaci helyzetük, tradícióik alapján kell, hogy döntsenek. Sajátságos helyzetben vannak az egykori gyarmattartó országok: Franciaország, Nagy-Britannia, Hollandia stb. Így az „idegenprobléma” felbukkanásával fognak az európai országok találkozni, illetve már most érzik jelenlétét. Ez a történelmük, földrajzi helyzetük és az uralkodó gazdasági szerkezet következménye. Az emigránsok és gyermekeik súlyos integrációs nehézségeiből eredő problémákat csak az adott nemzeti államok oldhatják meg.

Az EU struktúrája még kiforratlan, ez a tagok fejlődési pályájától függ. Azt a nézetet, hogy a tendenciákat tekintve az egyes államok el fognak tűnni, illetve el kell, hogy tűnjenek, a német értelmiségen kívül senki nem osztja. A következő jelenségek figyelhetők meg: a szuverenitásról való lemondás, a belső munkaerő-piaci kérdések áthárítása a nemzetközi szintre, valamint olyan, a határokon átívelő problémák, mint a vándorlási mozgalom vagy a környezeti befolyások.

Az adott funkcióvesztés vesziesen hasonlít a családoknak a jóléti államokban megfigyelhető családi funkcióvesztéséhez: az intézmények átvállalják a munkanélküliséggel, betegséggel és korral, iskolázással és képzéssel járó terheket. A család emocionális szerepe azonban még fontosabbá válik: ez lesz a biztonság, az érzelmek terepe, a lelki menedék. Hasonló a helyzet az unióba tömörülő államok szerepmegosztásában is.

A szuperstruktúra és a továbblévő nemzetállamiság felveti a kultúra kérdéseit, például: hogyan és milyen eszközökkel nyissanak a nemzeti kultúrák? Hogyan lesz a nemzeti tudatból európaiság-tudat? A megoldást keresve több lehetőség merül fel. Az egyik az „államszövetség”, amely a legkézenfekvőbb. Az önállóan választott területi és gondolati közelség, mely összeköt. Egy másik, inkább spekulatív lehetőség a „szövetségi állam”. Egy ilyen radikális lépést követően is megmaradnának ugyan a nemzeti államok és kultúrák, azonban csupán regionális egységeként. Az államvezetőket 400 millió ember választhatná. Ez a multikulturális nagyhatalom azonban máig utópia.

Az unió bevándorlói és befogadó országai közötti viszony felméréséhez a szerző pontosan definiálja azokat a fogalmakat, amelyek az integráció alkotórészei: az identitást, a nemzetiséget és az állampolgárságot.

Hol húzódjon az unió határa? Ezt kizárólag kulturális kritériumokhoz kell igazítani, az iparosodás szintje, a történelmi helyzet és demográfiai jövő eltérő volta kizáró tényező kell, hogy legyen. A külső határoktól a belsők felé fordulva: az európai nemzeti kultúrák a kontinens élő forrásai, és mint ilyenek, megőrzendők. Ha a szülőföldek Európája egyszer fölöslegessé válna, már nem lenne ezen kultúrák kontinense többé. Továbblétele attól is függ, hogyan tudja határait megtartani a külső bevándorlókkal szemben.

MANNING, W.D.: *Children and the stability of cohabiting couples* (A gyermekek hatása a házasságon kívüli párkapcsolatok stabilitására). *Journal of Marriage and Family*, 2004/8. 674–689.

Az együttélés nemcsak egyre természetesebb családforma az Egyesült Államokban, hanem a családalapítás helyszíne is, mivel lehetséges ösvény a házassághoz. Az 1990-es évek elején a házasságok mintegy felét előzte meg párkapcsolati együttélés. Kevésbé köztudott, hogy az együttélés keretében mind több gyermek születik. Számuk 1980 és 1990 között megduplázódott. Ezért fontos felmérni, hogy a szülés hogyan befolyásolja a párkapcsolatban élő családok tartósságát.

A szerző a Nemzeti Családnövekedési Felmérés (NSFG) adatait alkalmazva elemzi a kérdést. Az együtt élőkre összpontosít, azonban figyelembe veszi általánosságban is a gyermek hatását szüleinek kapcsolatára, függetlenül attól, hogy azok házask-e vagy sem.

Számos elméleti kitekintés támogatja azt a hipotézist, miszerint a házasságban élők számára a gyermek kapcsolaterősítő tényező, mivel a házasság legnagyobb értékét reprezentálja, s egyben a válás hátrányát is. Csökkenti a házasság bizonytalanságát és erősíti a házask felek egymás iránti szolidaritását. Ezt igazolják a gyakorlati tapasztalatok is: a legstabilabb házasságban élők nevelnek a legnagyobb valószínűséggel gyermekeket.

Az együttélés stabilitása és a szülés összefüggéséről háromféle hipotézis ismeretes. Az első szerint az együttélés során fogant/született gyermekek pozitív hatással vannak szüleik kapcsolatára, egybekelésükre. A második a negatív hatást emeli ki: az együttélés során született a nem tervezett gyermekek aránya magas, 44%, miközben tudjuk, hogy a váratlan események növelhetik a válás esélyét. Az így együtt élő párok lelkiállapotukat nem érzik olyan jónak, mint a gyermektelenek. A harmadik változat szerint a gyermekeknek nincs hatásuk szüleik kapcsolatára.

A kutatások máig nem tértek ki a faji és etnikai különbségek vizsgálatára, noha ezek igen fontosak a gyermekvállalásról és a gyermeknevelésről vallott nézetek egységét illetően. A szerző hipotézise ezzel kapcsolatban az, hogy a fehérek együttélése során a szülések alacsonyabb száma és a nem tervezett szülések magasabb aránya miatt körükben a gyermekek instabilizáló hatása várható. A latin-amerikai származású párok esetében az együttélés jóval elfogadottabb, s így a gyermekek várhatóan pozitívan hatnak az együtt élő párokra. A feketék körében a gyermekszületés és a kapcsolat stabilitása összefügg, de nem olyan mértékben, mint a latin-amerikai származásúaknál.

Az együttélések precíz elemzését korlátozza, hogy a párok a gyermek születése előtt összeházasodhatnak vagy szakíthatnak. Így az együttélés során megfogant utódok egyharmada vagy házasságban, vagy egyedülálló gyermekeként lát napvilágot. Ez a jelenleg etnikailag és fajilag differenciált: a fehér nők sokkal gyakrabban házasodnak össze partnerükkel szülés előtt, mint a fekete vagy dél-amerikai származásúak.

Összefoglalva: úgy tűnik, hogy a gyermekek befolyásolják szüleik együttélésének stabilitását. A hatás függ az anyaság állapotának időbeli rögzítésétől, a stabilitás fogalmának értelmezésétől, fajtól és etnikai hovatartozástól. Az együttélés alatt fogant gyermekek stabilizálni látszanak a párkapcsolatot. Ha a szülői szerepet a szüléssel definiáljuk, akkor nem játszik jelentős szerepet a stabilizációban. A szülés előtti házasságkötés

inkább megerősíti, a szülés után kötött házasság pedig, úgy tűnik, gyengíti a kapcsolatot. A gyermekek bizonytalanságot jelentenek az együttélés során, de valószínűleg ennek nem ők az okai. További elemzések, amelyek felfedik, hogy a párok kapcsolatuk során hogyan tekintenek a gyermekvállalásra és a gyermeknevelésre, tisztázhatják ennek szerepét az együtt élők családalapításban és kapcsolatuk stabilitásában.

Sz. G. S.

JOLLIFFE, D.: *Continuous and robust measures of the overweight epidemic: 1971–2000* (A túlsúlyosság egyre fokozódó terjedésének és mértékének vizsgálatai 1971–2000 között). *Demography*, 2004/2. 303–314.

Az Egyesült Államok Nemzeti Egészségstatisztikai Központja 1999-ben 61%-ra becsülte a túlsúlyos felnőtt lakosság arányát, beleértve az elhízottakat is. Az elhízás negatív egészségügyi hatásai jelentős mértékűek, a halálozási kockázat a magas vérnyomás, agyvérzés, 2. típusú diabétesz, légzési problémák és egyes rákmegbetegedések révén magas. Évente 300 000 amerikai hal meg olyan betegségben, amelynek okozója, illetve súlyosbítója a túl nagy testtömeg, s így nemsokára meghaladja az ország első számú megelőzhető halálokát, a dohányzást. Noha a számok elrettentők, sem a sajtó, sem a közvélemény nem tulajdonít azoknak kellő jelentőséget, sőt még szakemberek is vitatkoznak a számítások helyességén.

A cikk célja megmutatni, hogy a vizsgálatokból rendelkezésre álló mérési eredmények hasznosabbak a túlsúlyosságról folytatott nyilvános egészségvitában, mint az elterjedtségi arányok. A túlsúlyosság küszöbértékéről folytatott vita ugyanis elterelheti a figyelmet egy sokkal égetőbb kérdésről, az egészségesség változó mértékéről, és felesleges kétségeket támaszt a lakosság körében a probléma fontosságával kapcsolatban. A szerző fontosnak tartja, hogy a szegénység mérésének irodalmára támaszkodva, annak tapasztalatait alkalmazva alternatív mérésekkel dolgozzon, amelyek a testtömeg-indexet folyamatosan változóknak tekintik, amelyek érzékenyek a túlsúlyos népesség testsúlymegoszlására, és kevésbé vannak kitéve azoknak a mérési hibáknak, amelyek abból erednek, hogy a vizsgált személy testtömegindexe a küszöb körül van.

A tanulmányban felhasznált adatok a Nemzeti Egészségügyi és Táplálkozási Felmérés 1971–1990 közötti négy időszakából származnak, és a 20–75 éves amerikai lakosságot reprezentálják.

A test felesleges zsírtartalma a testtömegindexszel becsülhető. Kimutatták, hogy a vizsgált időszakban ez az index folyamatosan nőtt, vagyis nemcsak a túlsúlyosság elterjedésének mértéke, hanem maga az átlagos túlsúly is növekedett. A túlsúlyosság és elhízottság definiálására – több előzetes számítás elemzése után – az Egyesült Államok kormánya a WHO ajánlását, egy viszonylag alacsony küszöböt fogadott el 1998-ban. Így a korábbiaknál – a világ többi részéhez hasonlóan – milliókkal többen kerültek tekintve túlsúlyosak kategóriájába.

A szerző ennek a küszöbnek az alapján három túlsúlyossági indexet számított, melyek az elterjedtséget, a túlsúlyosság mértékét és a probléma súlyosságát jelzik. A validitás vizsgálatához a mintaváltozékonyság becslésére volt szükség.

A kontrollált számítások szerint a túlsúlyos felnőttek száma a vizsgált időtartam alatt 37%-kal lett magasabb, és ez a növekedés túlnyomórészt az 1990-es években állt

elő. A legfrissebb becslések szerint (1999–2000) a lakosság 64%-a tartozik ebbe a kategóriába. Ennél is gyorsabban emelkedett a testsúlytömegkülöbséget meghaladó személyek számában. Ez az arány az 1970-es 17%-ról 1999–2000-re 25%-ra emelkedett. A legdrámaiban, 2,5-szeresére a harmadik index értéke nőtt, amely a túlsúlyos lakosság megoszlását jelzi.

Az elhízottság terjedése még drasztikusabb volt: 113%, a testtömeg-külöbséget 1988–1991-ben a lakosság átlagosan 15%-a haladta meg, s 1999–2000-re ez az arány 19%-ra növekedett. A leggyorsabban emelkedő elhízottság-megoszlás kétszeres volt.

Mindezek a számok – az egészségügyi kockázatokra vonatkozó orvosi kutatási jelentésekkel együtt – azt sugallják, hogy a túlsúlyosság negatív egészségügyi hatása sokkal jelentősebb, mint jelenleg gondoljuk.

Sz. G. S.

DEMOGRÁFIAI FOLYÓIRATSZEMLE

DEMOGRAFIE

a Cseh Statisztikai Hivatal folyóirata

2005. No. 1.

BARTONOVA, D.: A népszámlálási háztartások trendje a Cseh Köztársaságban a XX. század utolsó harmadában

KUCERA, M.: A 2001. évi népszámlálás alapján becsült családháztartások

STASTNA, A.: A válási szokások generációk közötti átörökítése a Cseh Köztársaságban és nemzetközi összehasonlításban

DUNOVSKY, J.: Meghalt Zdenek Matejcek professzor

MORAVKOVA, S.: Az eltartott gyermekes családok lakáskörülményei és a háztartás felszereltsége

2005. No. 2.

BARTONOVA, D.: Az egyének népszámlálási háztartásai a Cseh Köztársaságban a XX. század utolsó harmadában

CERNA, K.: Vélemények az együttélésről és a családról az Európai Érték Felvétel alapján a Cseh Köztársaságban és Nagy-Britanniában

ZEMAN, J.: A cseh és morva katolikusok házassági és gyermekvállalási magatartása

VANO, B.: Szlovákia népességfejlődése 1990 után

SRB, V.: A házasságok a férj és a feleség nemzetisége szerint a Cseh Köztársaságban a 2001. március 1-jei állapotnak megfelelően

BRABCOVA, P. – RADOLFOVA, M.: Az idős állampolgárok a Cseh Köztársaságban a 2001. évi népszámlálás alapján

DEMOGRAPHY

az Amerikai Népesedési Társaság folyóirata

2004. No. 4.

- MC LANAHAN, S.*: Eltérő sorsok: hogyan boldogulnak a gyermekek a második demográfiai átmenet időszakában
- MUSIOCK, K. – MARE, R. D.*: Családösszetétel, generációk közötti mobilitás és a szegénység reprodukálása: bizonyítékok a növekvő polarizációra?
- VAN HOOK, J. – BROWN, S.L. – KWENDA, M.N.*: A szegénységi trendek tényezőkre bontása a bevándorlók gyermekei körében
- GINTHER, D.K. – POLLAK, R.A.*: Családösszetétel és a gyermekek iskolai végzettsége: vegyes családok, stilizált tények és leíró regressziók
- BROWNING, R.B. – LEVENTHAL, T. – BROOKS-GUNN, J.*: Szomszédsági kapcsolat és faji különbségek a kora-serdülőkori szexuális magatartásban
- REDSTONE, I. – MASSEY, D.S.*: Bevándorlás: a bevándorlás időpontjára vonatkozó kérdés elemzése az USA népszámlálásában
- VAN WEY, L.K.*: Önzetlen és szerződéses pénzátutalások a migráns férfiak és nők és háztartások között Thaiföld vidéki területein
- TIMAEUS, I.M. – JASSEH, M.*: Felnőtt halandóság a Szaharától délre: bizonyítékok a demográfiai és egészségi felvételekből
- FRISBIE, W.P. – SONG, S. – POWERS, D.A. – SREET, J.A.*: Növekvő faji különbségek a csecsemőhalandóságban: respirációs distressz szindróma és más okok
- SCHOEN, R.*: A naptáreffektus és a naptári termékenység interpretálása

2005. No. 1.

- CUTLER, D. – MILLER, G.*: A közegészségügy fejlődésének szerepe az egészség alakulásában: a huszadik századi Egyesült Államok
- BONGAARTS, J.*: Hosszú távú trendek a felnőttkori halandóságban: modellek és projekciós módszerek
- KEELS, M. – DUNCAN, G.J. – DELUCA, S. – MEDEHALL, R. – ROSENBAUM, J.*: Tizenöt évvel később: eredményezik-e a lakóhely változtatási programok a szomszédsági szegregációt, a bűnözést és szegénység csökkenését?
- PAGE, M.E. – STEVENS, A.H.*: Faji különbségek az egyszülős családokban felnövekvő gyermekek felnevelési költségeiben
- MOFFITT, R.*: Megjegyzések az oksági kapcsolatok elemzéséhez a népességi kutatások terén
- FRANKENBERG, E. – MC KEE, D. – THOMAS, D.*: Az erdőtüzek egészségi hatásai Indonéziában
- FELICIANO, C.*: A bevándorlók iskolai végzettségbeli szelekciója az USA-ban: a bevándorlók és az otthonmaradók összehasonlítása
- QUINN, M.A. – RUBB, S.*: A végzettség és a foglalkozás kongruenciájának fontossága a migránsok döntésében
- YOUNT, K.M. – AGREE, E.M.*: Különbségek a fogyatékkal élő időszerű nők és férfiak között Egyiptomban és Tunéziában

EUROPEAN JOURNAL OF POPULATION
 az Európai Népesedési Társaság folyóirata
2004. No. 4.

- STARK, L. – KOHLER, H.-P.*: Népi vita az alacsony termékenységről: a német sajtó elemzése, 1993–2001.
- MARTIKAINEN, P. – MAKI, N. – BLOMGREN, J.*: A területi és az egyéni társadalmi jellemzők hatása az öngyilkosság rizikójára: relatív hozzájárulás és a hatások változása.
- HANKS-JOHNSON, J.*: Bizonytalanság és a második tér: a modern szülésidezés és az oktatási dilemma.
- VLASBLOM, J.D. – SCHIPPERS, J.J.*: A nők munkaerőpiaci részvételének növekedése Európában: azonosságok és különbségek.

GENUS
 A Római Tudományegyetem Népeségtudományi Intézetének folyóirata
2004. No. 2.

- TFAILY, R.*: Magasabb autonómia és alacsonyabb termékenység? Bizonyítékok Malajziából, a Fülöp szigetekről és Thaiföldről
- LOMANI, M. – K'OYUGI, B.O.*: A fogamzásgátlás alkalmazásának regionális különbségei Kenyában
- GHOSH, S. – KULKARNI, P.M.*: Különböznek-e adott népességben a halálloki struktúra jellegzetességei a társadalmi-gazdasági csoportok szerint? A kérdés tanulmányozása indiai adatokon
- VAGLIASINDI, P.A. – ROMANELLI, M. – BIANCHI, C.*: A nyugdíjas családok demográfiai elemzése és az egyenlőtlenségek Olaszországban: a regionális különbségek mikroszimulációs elemzése

JOURNAL OF MARRIAGE AND THE FAMILY
 az USA Családi Kapcsolatok Nemzeti Tanácsának folyóirata
2005. No. 1.

- LUNDQUIST, J.H. – SMITH, H.L.*: Az amerikai hadseregben szolgáló nők családalkálata
- OSBORNE, C.*: Az együtt élő és a „távolélő” párok házassága az első gyermek megszületése után
- WU, Z. – SCHIMMELE, C.M.*: Új partner találása az első együttélés felbomlása után
- CUBBINS, L.A. – VANNOY, D.*: Társadalmi-gazdasági lehetőségek, nemi tradíciók, a feleségek bántalmazása a városi orosz házaspárok körében
- WALLER, M.R. – MC LANAHAN, S.*: A férfi és a nő házassági elvárásai: körülmények és következmények
- KURDEK, L.A.*: Nem és házassági elégedettség a házasság elején: az „emelkedő görbe” megközelítés.

- SIM, T.N. – ONG, L.P.*: A szülők fizikai büntetése és a gyermeki agresszió egy szingapúri óvodás mintában
- VANDEWATER, E.A. – LANSFORD, J.E.*: A tizenévesek problémás viselkedése családi kezelésének modellje
- FRISCO, M.L.*: A szülők hatása és a fiatal nők fogamzásgátlása
- HENLY, J.R. – DANZIGER, S.K. – OFFER, S.*: A szociális támogatás hozzájárulása az alacsony jövedelmű családok életszínvonalához
- SOBOLEWSKI, J.M. – AMATO, P.R.*: Gazdasági nehézségek a család származása szerint és a gyermekek pszichológiai körülményei a felnőttkorban
- JUBY, H. – LE BOURDAIS, C. – MARCIL-GRATTON, N.*: A szerepek és a felügyelet megosztása? A szülők jellemzői és a gyermekek életkörülményei a váláskor
- OROPESA, R.S. – LANDALE, N.S.*: Egyenlő hozzájárulás a jövedelemhez és az együttélés felbomlása a Puerto Ricó-iak körében
- AMATO, P.R. – CHEADLE, J.*: A válás hosszantartó hatása: válás és a gyermek körülményei három generáción keresztül
- SCHWARTZ, S.J. – FINLEY, G.E.*: Apaság a válással megszűnt, illetve fennálló házasságokban: etnikai különbségek a retrospektív beszámolókból
- WOO, H. – RALEY, R.K.*: Egy kis hozzájárulás a gyermekvállalás előnyei és hátrányai kérdéséhez: a szülővé válás hatása a szülők életére
- HYNES, K. – CLARKBERG, M.*: A nők munkavállalási szokásai a fiatal szülők esetén
- CARR, D.*: A középkorú férfiak és fiatal felnőtt gyermekeik társadalmi összehasonlításának pszichológiai hatásai
- TAKYI, B.K. – DODOO, F.N.-A.*: Nem, sorozat és termékenységi események Ghánában

2005. No. 2.

- KING, V. – SCOTT, M.E.*: Az együttélés összehasonlítása idős és fiatalabb felnőttek körében
- DE LEIRE, T. – KALIL, A.*: Hogyan költik pénzüket a gyermekes együtt élő párok?
- PHILLIPS, J.A. – SWEENEY, M.M.*: Házasság előtti együttélés és a házasság felbomlása a fehér, fekete és mexikói nők körében
- AVELLAR, S. – SMOCK, P.J.*: Az együttélés felbomlásának gazdasági következményei
- LEE, Y. – WAITE, L.J.*: A férjek és feleségek házimunkára fordított ideje: a számbavételek összehasonlítása
- ERICKSON, R.J.*: Miért számít az érzélem: nem és háztartási munkamegosztás
- JOHNSON, M.K.*: Családi szerepek és a munka értéke: a választás és változás folyamata
- SCOTT, E.K. – LONDON, A.S. – HURST, A.*: A gyermekgondozás elmeinek instabilitása a gyermeknevelésből a munkavállalásba áttérés időszakában
- SZINOVACZ, M.E. – DAVEY, A.*: Nyugdíjba vonulás és a házassági döntéshozatal: hatások a nyugdíjba vonulás megítélésére
- SCHMEER, K.K.*: A házas nők anyagi forrásai és az élelmiszerre költött összegek Cebuban (Fülöp-szigetek)
- YOUNT, K.M.*: Az asszonyok hatalma a családban, és a nemi preferencia Mihya-ban (Egyiptom)
- PEARS, K.C. – PIERCE, S.L. – KIM, H.K. – CAPALDI, D.M. – OWEN, L.R.*: A fiatal férfiak apaságának kezdete

- KOTCHICK, B.A. – DORSEY, S. – HELLER, L.*: Az afroamerikai egyedülálló anyák első gyermekének megszületését előrejelző tényezők: egyéni és közösségi faktorok
STEWART, S.D.: Hogyan befolyásolja a gyermek születése a nevelt gyermekekhez való viszonyt?
D'AUGELLI, A.R. – GROSSMAN, A.H. – STARKS, M.T.: A szülők viszonya a leszbikus, homoszexuális és biszexuális fiatalok szexuális irányultságához
BOOTH, A. – JOHNSON, D.R. – GRANGER, D.A.: Testoszon, a házasság minősége és túlzott szerepvállalás
SOUTH, S.J. – HAYNIE, D.L. – BOSE, S.: Lakóhelyi mobilitás és a tizenévesek szexuális aktivitásának kezdete
ROOSA, M.W. – DENG, S. – BURRELL, G.L. – TEIN, J-T. – JONES, S. – LOPEZ, V. – CROWDER, S.: A család és a gyermek jellemzőinek összefüggése a szomszédsági és általában a külső kapcsolatokkal

POPULATION

a Francia Nemzeti Népeségtudományi Intézet folyóirata

2004. No. 5.

- IEWIN, M. – BLANCHARD, T. – TOLBERT, C. – NOCCI, A. – LYSON, T.*: Miért maradnak az emberek: a helyben maradás közösségi okai az Egyesült Államokban
PRIoux, F.: Franciaország népesedési helyzete
THIERRY, X.: A bevándorlás helyzete Franciaországban és összehasonlítás az Egyesült Államokkal
HALIFAX, J. – VILLENEUVE-GOKALP, C.: Egy felvétel tervezése az örökbefogadás helyzetéről Franciaországban
SCHOUMAKER, B.: Személyperióduson alapuló megközelítés a termékenységtörténet elemzésében
COUTGEAU, D. – LELIÉVRE, É.: A franciaországi belső vándorlás becslése az 1990–1999 időszakra és összehasonlítás a korábbi időszakokkal

2004. No. 6.

- AVDEEV, A. – BLUM, A. – TROITSKAIA, I.*: A földművesek házasodása a XIX. századi Oroszországban
PISON, G. – COUVERT, N.: Az ikerszületések gyakorisága Franciaországban. A biológia, az orvostudomány és a családi magatartás hármass hatása
BRY, X. – ANTOINE, P.: A magyarázat feltárása: egy alkalmazása az eset-történeti adatok kezelésére
AROKIASAMY, P.: A leányok többlet-csecsemőhalandóságának regionális jellegzetességei Indiában
KIM, D.-S.: Hiányzó leányok Dél-Koreában: mértékek, trendek és regionális különbségek

POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW

az Amerikai Népesedési Tanács folyóirata

2004. No. 4.

COLEMAN, D. – ROWTHORN, R.: A bevándorlás gazdasági hatásai az Egyesült Államokban

MOLLA, M.T. – MADANS, J.H. – WAGENER, D.K.: Különbségek a felnőttkori halandóságban és a fogyatékoságban az elvégzett iskolai osztályok száma szerint az Egyesült Államokban az 1990-es évek végén

GAUTHIER, A.H. – SMEEDING, T.M. – FURSTENBERG, F.F.: Kevesebb időt szánnak a szülők gyermekeikre? Irányzatok a kiválasztott iparosodott országokban

WATKINS, S.C.: Az AIDS-járvány irányítása Malawi vidéki területén

2005. No. 1.

HILL, K. – WONG, R.: Mexikó–USA migráció: hogyan tekintik a határ két oldaláról?

SCHRÖDER-BUTTERFILL, E. – KREAGER, P.: Aktuális és de facto gyermektelenség az idős életkorban: tények és következmények Kelet-Jáván (Indonézia)

RETFERFORD, R.D. – CHOI, M.K. – CHEN, J. – XIRU, L. – HONGYAN, C.: Mennyire csökkent valójában a termékenység Kínában?

APPOLO, S.J.: Az egyetemet végzettek gyengülő pozíciója a szingapúri munkaerőpiacon: okok és következmények

POPULATION RESEARCH AND POLICY REVIEW

a KLUWER Akadémiai Kiadó és a Déli Demográfiai Egyesület folyóirata

2005. No. 1.

BENEFO, K.D.: A gyermekek iskolázottsága és a fogamzásgátlás alkalmazása Afrika vidéki területein: egy ghánai esettanulmány

BRONTE-TRINKEW, J. – DEJONG, G.F.: Befolyásolja-e a háztartás összetétele és gazdasági helyzete a gyermekkori védőoltások beadását? Bizonyítékok Jamaicából és Trinidad-Tobago-ból

WHITE, M.J. – TAGOE, E. – STIFF, C. – ADAZU, K. – SMITH, D.J.: Urbanizáció és a termékenységi átmenet Ghánában

CHIMBWETE, C. – WATKINS, S.C. – ZULU, E.M.: Kenya és Malawi népesedéspolitikájának értékelése

GIBBISON, G. – PAUL, C.: A nevelt gyermek gondozása és a jamaikai gyermekek iskolai végzettsége

2005. No. 2.

CHEN, F.: A szülők és felnőtt házas gyermekek lakóhelyi jellegzetességei a mai Kínában: az életciklus-megközelítés

- KAUFMAN, C.E. – RAMARAO, S.*: Községi bizalom, egyetértés és az egyéni kutatás folyamata: tanulságok a demográfiai kutatások számára
BÜCHEL, F. – FRICK, J.R.: A bevándorlók gazdasági szerepe Európa-szerte – számít a bevándorlás politika?

POPULATION STUDIES

A Londoni Közgazdasági Főiskola Népszámvizsgáló Bizottságának folyóirata
2005. No. 1.

- FRANKENBERG, E. – SURIASINI, W. – THOMAS, D.*: Javítja-e az egészségügyi alapellátás kiszélesítése a gyermekek egészségi állapotát? Tanulságok az indonéziai „védőnőt a falvakba” programból
ANDERSSON, G. – SCOTT, K.: Munkaerő-piaci helyzet és az első gyermek: a bevándorló nők tapasztalatai Svédországban, 1981–1997
ALESHINA, G. – REDMOND, G.: Milyen magas a csecsemőhalandóság Közép- és Kelet-Európában és a Független Államok Közösségében?
PERELLI-HARRIS, B.: Út az igen alacsony termékenységhoz Ukrajnában
KAMIJN, M. – DE GRAF, P.M. – JANSSEN, J.P.G.: Keresztházasság és a válás kockázata Hollandiában: a vallási és etnikai különbségek hatásai, 1974–1994
LEVENE, A.: A halandóság becslése a London Foundling Kórházban, 1741–1799
MARTIKAINEN, P. – MARTELIN, T. – NIHTILA, E. – MAJAMAA, K. – KOSKINEN, S.: A családi állapot szerinti halandósági különbségek Finnországban 1976–2000 között: a változások családi állapot, társadalmi-gazdasági helyzet, háztartás-összetétel és halálok szerinti vizsgálata

POPULATION TRENDS

az Egyesült Királyság Nemzeti Statisztika Hivatalának folyóirata
2004. No. 118.

- SHAW, C.*: A 2003. évi adatokból kiinduló népesség-előreszámítás az Egyesült Királyságra és országaira
JONES, J. – CHAPPELL, R.: A népesedéssziszttika nagy európai kérdései
TOMASSINI, C.: A demográfiai adatok iránti igények az öregedő népességek elemzéséhez

2005. No. 119.

- PEARCE, D. – BOVAGNET, F.-C.*: Az Európai Unió demográfiai helyzete
SMALLWOOD, S. – CHAMBERLAIN, J.: A reprodukcióhoz szükséges termékenység: mennyi az és mit jelent?
EXETER, D.J. – BOYLE, P. – FENG, Z. – FLOWERDEW, R. – SCHIERLOH, N.: Az „időben konzisztens területek” képzése Skóciában, 1981–2001